

НОВА ИСКРА

БИБЛИОТЕКА
ГРАДА БЕОГРАДА

У Министарству...

— ПРВИ ДАН —

(из ТАСИНА ДНЕВНИКА)

свануо леп дан. Сунце обасјало врхове београдских палата, а од теразијских кестепова, који онако жудно маме погледе бивших и будућих српских министара, разнило се пријатан мирис...

Осми је сахат пре подне. На дужности је цео персонал министарства унутрашњих дела. Сваки то у својој соби.

На пољу пред канцеларијом тишина, нема публике, јер је десети сахат одређени час пријема...

Тек што сам сео за сто, а чича Стојан, добра и верна душа, уноси ону татли-каву која је чувена, како кажу, и ван канцеларија министарства полиције. Већ позната је ствар, да је кава, има томе десет, двадесет година, уведена, као обавезно пиће, у свима канцеларијама краљевине Србије. Где је пређе требало пет момака, узима се сада и шести — да кува каву господи. Овога обичаја нема на Западу — него ваљда када смо се ослободили и постали независни, узели смо га из — Турске. Обичај више пута на штету канцеларијских послова, али ни један Министар до данас није показао воље да га — прекине...

На мојој канцеларији врата отворена.

У соби до мене ради секретар Божовић, један од најпоузданијих чиновника. Више од десет година он шифрира и дешифрира депеше министарске, и чува тајну као — стена. Почео је са Радивојем, дочекао је Гарашанина, после Николу Христића, на Рибарца, Милосављевића — али шта је онај хтео а овај намеравао, то његова уста нису никада избрљала.

У земљи, где је по неки пут чак и државна тајна на продају — то је на сваки начин, једна — реткост...

Божовић седи за својим столом и дешифрира депеше које су прошле ноћи стигле.

Писар Рајић, млад човек, пул идеала о слободи и полицији, с вољом, да сложи та два супротна елемента, ради за другим столом, — поређао акта и сумира, по мојој наредби бројеве криминалитета за прошлу годину...

— Има ли што од ноћас?

— Све је било мирно — одговори Божовић...

— То је добро...

— Већ десет дана немамо у земљи ни једног крупнијег кривичног случаја...

— Има ли депеша из Лазаревца?

— Нема...

— Рајићу — викнух из своје собе.

— Заповедајте, господи — начелник — одговори, долази и стаје као војник.

Док сам био у служби, учио сам свој персонал да увек има пристојан став и озбиљно држање. Такав сам опет био и ја према својим старешинама, који су ми више пута иначе били другови и интимни пријатељи...

— Иди на телеграф (који је у самом министарству) и кажи по жици капетану, да одмах јави резултат по последњој, датој му наредби...

— Разумем...

Ствар је била у овоме. После многогодишње упорне борбе са разбојницима (или, како их погрешно зову *гајдуцима*) успело се, једва једном, захваљујући енергичним мерама из министарства, и савесном одазивању полицијских органа — да се њихов број сведе на двојицу, на: Борисава Дukiћа и Владислава Јовићевића, који су се онда врзали по Колубари. Наређене су биле полицијске мере, према којима би на сигурно и ова двојица имала вла-

ети у руке. Да се само мало са променом владе при-
чекало, био би тада једини случај: *да у Србији нема*
ни једнога разбојника...

— Има ли која шифра? — упитах даље Божовића.

— Само две...

— Од кога?

— Начелник Н... пита: шта је с његовом класом?

— Класа га убила. Томе да је свакога месеца да
класа. Од најобичнијег своског учитеља догупрао се до
таквога угледнога положаја, па му је опет мало...

— Дешешу?

— Дај је овамо, да је покажем Министру, али зови
архивара, нека донесе акта о друмовима, па у одговору
на ово питање, да му се тражи извештај: шта је, на оно-
лике жалбе, учинио са друмовима у свом округу...

— Разумем...

— Друга шифра?

— Од начелника крајинског...

— Шта ће?

— Јавља: како је дознао, да се на аустријској
страни, по селима крај Дунава, врзу некакви разбојници,
биће они пети који су летос напали банске госте у Ме-
хадими...

— Па?

— Могу лако прећи и на нашу страну.

— Да се нише одмах Министру спољних послова,
којом приликом да му се скрене пажња и на исказе аустриј-
скога разбојника, Александра Шенура, кога су наше вла-
сти у Кладову ухватиле...

— Разумем...

— Рајичу?

— Заповедајте — одговори овај, вратив се из те-
леграфа...

— Акта о разбојницима?...

— Ево их...

Акта о гоњењу и хватању разбојника држана су
засебно, у једној групи, да се могу лако и одмах наћи, чим
затребају.

— Да се дода и овај телеграм...

— Одмах...

На то улази шеф министарске штације, Кондић, па
додаје:

— Начелник крагујевачки моли, да говори с вама
на телеграфу.

— Шта ће?

— Не знам. Вели — хитна ствар.

— Сад ћу.

У том се зачу министарско звонце.

— Чим изађем од господина министра, доћи ћу на
телеграф...

У том улази Н... Научно тако да досађује по кан-
целаријама, па ето га и у ово министарство...

— Добро јутро — виче с врата — тражио сам горе
Н... па га још нема, а ја, рекох, да свратим овде до

тебе. Знам, имате добру, турску каву, да једну онако с
ногу попијем...

— Бога ми, не ћеш је попити...

— Што болан?

— У великом сам послу. Ето, видиш, министар звони
за мене...

— Па ти иди њему, а за каву узем и ја сам на-
редити...

— Море... министар не воли то кафејисање по кан-
целаријама...

— Ех... не воли... Није него још нешто... Сад
ћете ми ви неки нови ред да уведете...

— Бога мо... баш хоћемо...

— Батали... Када је овде заседавао мој кум, пило
се по 200 кави на дан, па ником то није шкодило...

Он остаде и даље говорећи, а ја уђох Министру.
Тамо се задржах неко време. Од њега одох на телеграф.
Измених неколико речи са главом од града Крагујевца,
па се вратих и седох за сто.

Експедитор министарства уноси и предаје пошту. Ту
су президијали, који се из моје руке предају у руке Мини-
стру. Ту су писма за мене; ту је званична пошта, новине
и т. д....

Одмах за њим улази озго, из министарства, писар
Петронијевић, па учтиво јавља: да ће опет вечерас, по
дешени из Софије, проћи Оријент-експресом кроз Београд
Принцеза Клементина...

Дигох се одмах на телефон, да то саопштим управ-
нику вароши ради потребних наредба доле на станицу...

Плашљиво се ушунча у канцеларију Милентије послу-
житељ, па ми јавља: да г. Н. Н. мој добар познаник,
жели да уђе к мени...

— На поље — викнух. Зар не знаш писану наредбу
на вратима: пре 10 сахата нико се не пушта...

— Молим, покорно господин-начелниче, извините
ме... ја сам од пре три дана у служби...

— Пази се добро други пут... А господину који
чека, кажи: да сам баш у овом часу у великом послу,
те га молим да се само мало стрпи; после 10 сахата сто-
јим му сасвим на расположењу...

— Разумем...

Министрово звонце звони. Зове ме опет. Одем к њему:

— Т... ти си ми ономад између осталог, предла-
гао, да би добро било да изненада обиђемо квартове, те
се на месту уверимо како се врши полицијска служба у
престоници. Хајд да то учинимо поћас, да изненада пре-
гледамо све квартове управине. И ти са мном. Само да се
ништа не дозна. У 9 сахата чекам те...

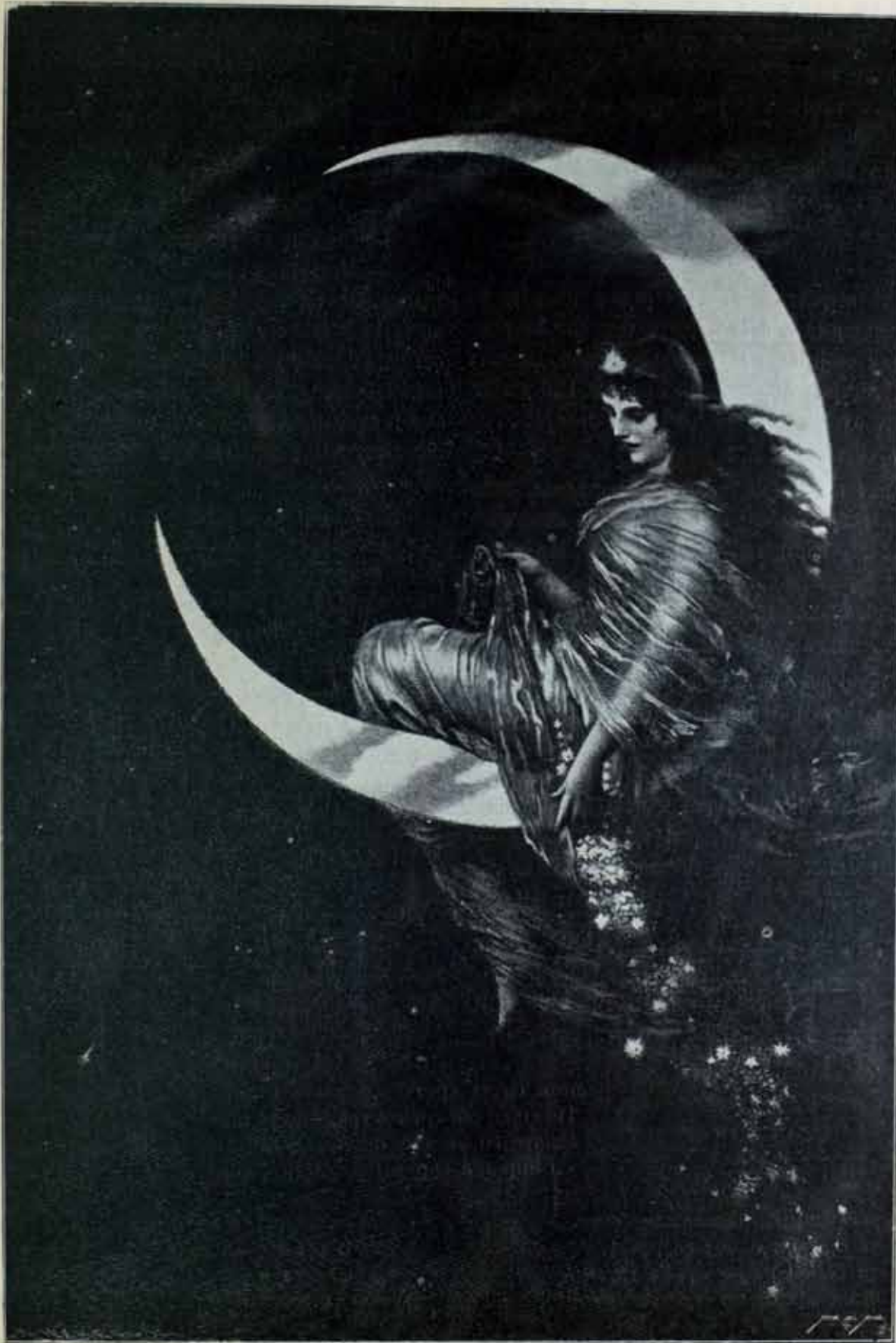
— Разумем...

Вратим се за сто. У том улази доктор Ђока, начел-
ник санитета, затвара врата за собом и почиње доста јетко:

— Ама, молим те Т..., какве су ово ствари.

— Које?

— Мало час био ми је аустријски консул, па ми
се жали: како им не јављамо, да у округу нишком има

Х. КАУЛБАХ

Луна

болест на стоци. Ја га уверавам, да тога нема. А он ми онда показа, да је његова вест истинита, па ми баш именова Тодора Стојановића, из Топонице, у кога обадва вола болују... Ако је то истина, а ја те молим да се што пре денешом о томе увериш, онда како је могуће да консул сазна то пре и од мене и од начелника окружног...

— Могуће је. И чак веруј да је сушта истина.

— Ама како то?

— Како... тако... Људи добро плаћају, па и пре добијају.

Доктор стао па ме гледа, шта ћу даље да кажем...

— Плаћају, дабоме, па имају агенте па свима тачкама.

— Несрећа...

— Није то несрећа. Него људи раде и гледају, да обезбеде своје интересе... Ево, да видиш (па извукох једну белешку из своје фијоке) по прибављеним датима: Бугари имају 47, Турци 36, а Аустријанци на 120 својих људи растурених од Београда па свуда по Србији...

— Па то су шпијуни...

— Зови их: шпијунима, агентима, сензалима, како хоћеш, тек они се добро плаћају и својој влади и консулима јављају: политичке, партијске, економне, националне, и све друго појаве у нас од којих њихове државе имају да се надају користи или штети...

— Па што им не станете на пут?

— Хе... мој докторе... то су најсунтилија, најфинија, најделикатнија питања у полицијској служби. Решавању њихову мора се прилазити вешто, полако, преко врло поузданих људи и т. д.

У тај мах момак Илија уноси и предаје ми писмо, па коме стајаше: „Хитно“. Отворим одмах... Оно — пашквила... Прелетих очима — нитковска посла...

— Ево — показах писмо доктору — дође као поручено. Види чиме се наш свет занима. Један другог клеветају, један другом подмећу, лажу, кривце измишљају... Овај нитков, видиш, мучио се јамачно цео дан, те руку извртао, да му се рукопис не позна, мислећи, да ће му и код ове владе достава упалити...

— Нитковска посла...

— Нитковска, дабоме...

— Познајеш рукопис?

— Рекао бих, да ми је стил познат. Биће, да сам још једну оваку доставу код пређашњег министра читао...

— Завера?

— Да подметне...

— Баш и ви полицајци имате муку...

— Још како... Ево, ја служим неких двадесет година, био сам посвећен у послове многих досадањих влада, па отуда и знам: да је министрима највише времена односило овако подметање, разне подвале, измишљене завере, некакви сумњиви скупови, договори, удешена писма и т. д. Све је представљало, као да „постојећем реду“ грози нека опасност, док у самој ствари она је долазила баш озго а не одоздо...

Министар опет зове. Одем к њему:

— Г. начелниче... Сад ми је био Мостић. Дошао је за чича Николу, који има некакву трошну зграду у Пожаревцу, па је власт наредила, да се, као паду склона, поруши... Он обећава да ће зграду поправити. Са тога нека се, молим те, напише писмо начелнику Миши, да се ништа не предузима...

— Наредићу...

Вратих се у своју канцеларију. Рна писма стоји на моме столу.

Седох. И отпочех донету ми пошту отварати и читати...

(наставник се)

Зашто си ме крет'о?

Зашто си ме крет'о с утрвена пута
По којем сам срећна крај матере ишла?...
Зашто си ме глед'о, те сам тако млада
Са мирнога спруда на таласи сишла?...

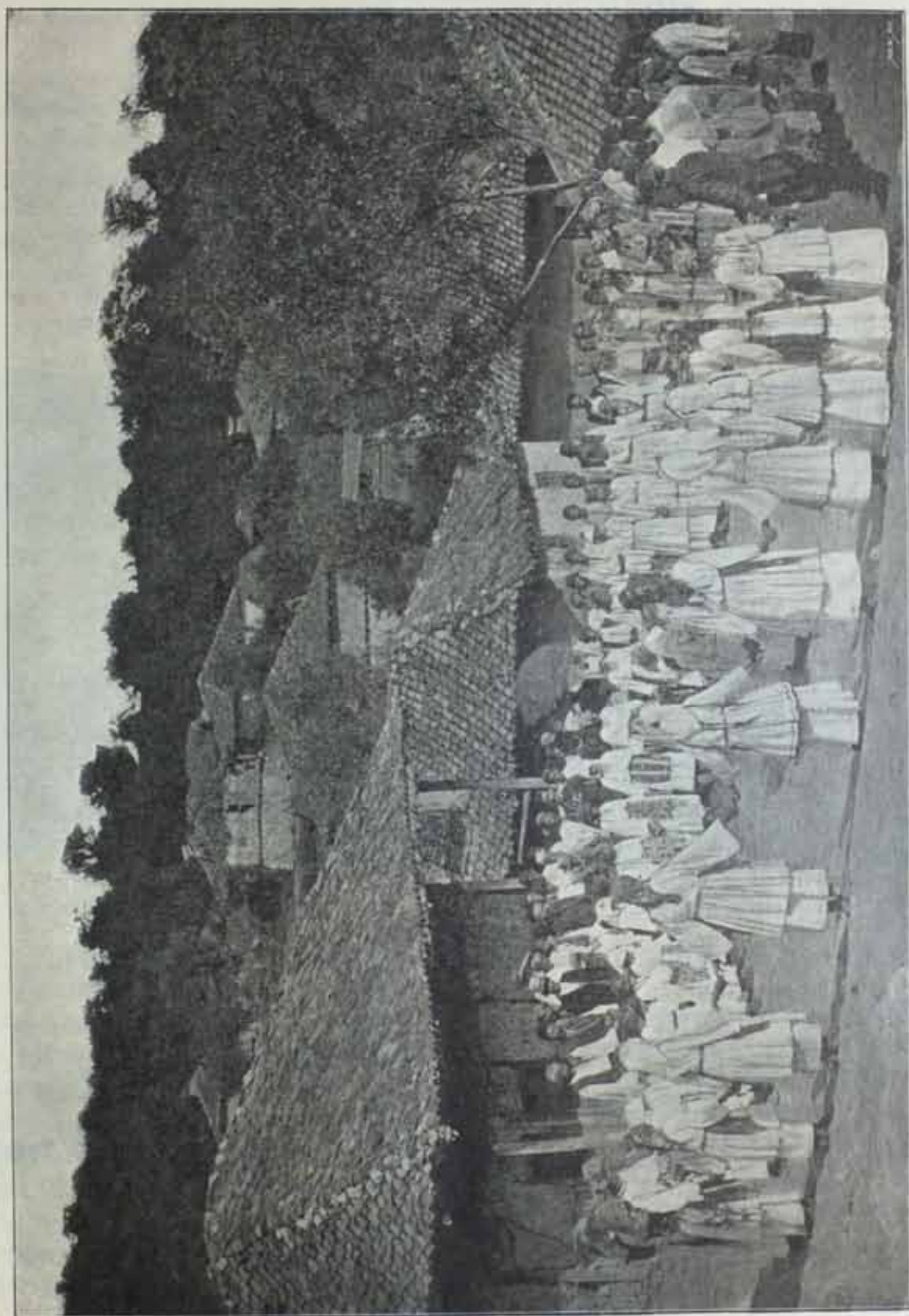
Док те нисам знала, весела сам била:
Играла се с децом и полела цвеће
А сада ми сетној из немирних груди
До сад незнан уздах за уздахом леће!

Ти си већ далеко, и сам Бог ће знати
Да ли ћу ма једном видети те јоште.
Па што си ми онда откривао тајну
Очију ти прих дубоке милоште?

Сад да радим ма шта, ја о теби мислим;
До сад кратки дани постали ми дуги,
И место и кућа и двориште старо,
Па и сами знанци дошли су ми други.

Ти си добро знао да ћеш, ко намерник,
У средини нашој само кратко бити,
Па зашто си онда бунио ми срце
Које није знало и немирно бити.

Богски

Народно коло у Брању (1879. године)

Прича валова

елен луг се тихо шири
Кроз суморни цв'јетни крај
Куда вјетрић меки мири,
Гдје догара сунчев сјај:
У одморном мјесту томе
У залаћу тананоме

Сумрак пада... Вечер ходи,
Танке сјенке сипа свуд,
У румени сутон броди
И распреда пуну груд...
Ноћ се над св'јет мукло свија
Безгласна и мртво тија...

Врело шуми... као гласи,
Што их рони древни склад;
Ко јецање и уздаси,
Што их рађа тешки јад,
Вали дрхтећ' зајуборе
Давну причу они аборе!

... Као чашка љиљанова
Затворен је свуда св'јет,
Којој крила лептирова
Управљају лаки л'јет
На њу лептир радо стаје,
Ал' јој сласти не познаје...

Прошлост бајну ми тек знамо,
Што се слила сва у нас:
У нама је она само
Ми чувамо њезин глас,
Који нико не сазнаје
Јер му снаге не достаје...

У прастаро доба давно,
У суморни овај крај,
Гдје је тако мукло, тавно
Гдје не струји сунчев сјај
Сврнула би нимфа једна
Чедо дивно — ружа медна...

«Сврнула би — и крај врела
Звонио је харфин глас;
Јата зв'језда с њена чела
Погледаху мило нас...
А жубор би тиши био
Нимфин чар га освојио...

«И пун сјете слатке, миле
Јечао би шумски мир;
Благи трепет тајне силе
Талас'о је свуд у шир:
Гледала би она тада
Куд најгушћа тмина влада...

«А од звука харфе тије
Постао је горак јад:
Ко да срце сузе лије
Ил' дозива мртви над,
Брујале су танке жице —
Тавнило је бајно лице...

«А од тога доба вене
Наша радост и наш глас:
Туга нимфе остављене
Испуњава вјечно нас,
А наш шумор пјесму јакља
Која радост заборавља...»

... Врело шуми... Као гласи,
Што их рони древни склад;
Ко јецање и уздаси
Што их рађа тешки јад:
Вали дрхтећ' зајуборе
Ко зна о' чем св'јету аборе...!

Загреб, 1903.

Душан С. Вукић

Ана

жена Немањина и мајка Светог Саве^{*)}

Данас се ништа не зна о пореклу *Ане*, жене Стефана Немање, а мајке првог венчаног краља српског и светог Саве, првог архиепископа српске независне цркве. О женидби својега оца ништа не поменуше његови синови пишући животопис његов. Доментијан је у животопису светог Симеуна забележио да је Немања доспевши до младићског реда ступио у закони брак и да му је дат део отачаства његова, и то источна страна. Тодосије пак говорећи у животопису светог Саве о врлинама Немањиним пише: како је он правичан, милосрдан и смирен. Затим вели: „узе по закону себи жену, именом *Ану*, која по врлинама ни у чему не изостајаша иза мужа сво-

јановића, а унука краља угарског Коломана I. Али се јасно зна, да је Борис Коломановић погинуо 1154. године у борби с Куманима а бан Борић помиње се још у животу 1163. године.

Има помена да је бан Борић имао синова, али да ли је имао и кћери не зна се. Питање је још и то, да ли је по годинама бан Борић могао имати ћерку која би се удала за Немању. Из живота Немањина, који описаше његови синови, зна се, да се Немања, као што поменусмо горе, рано оженио. Даље зна се, опет од сина му Саве, да се није двапут женио, већ једанпут.

Г. П. Срећковић у својој историји (II стр. 12) вели, да је Ана, жена Немањина, била кћи Борђа Бодиновића, краља зетског. Али то мишљење своје није ничим поткрепљено, те тако остаје питање још отворено: чија је била кћи Ана, жена Стефана Немање, а мајка светог Саве и Провенчаног Краља?

Гвидо Рени

Зора

јега.⁴ Али о њеном пореклу нико не рече ни једне речи, те се тако данас ништа не зна о пореклу жене, која је делила живот с оснивачем државе Немањина, и која је родила Провенчаног Краља и светог Саву.

Неколики писци до данас нагађали су порекло жене Немањине. Први је Рајић у својој историји, говорећи се за Дубровчанима: Мавра Орбином и Лукаријем, рекао, да је Ана била кћи босанског бана Борића. По њему узели су и други. Међутим један од позитивних писаца (Синиша у *Летопису Матице Српске* књ. 151) вели такође да је Ана била кћи босанског бана Борића. Али ту узима, да су бан Борић и Борис, син Коломана I, краља угарског, једно лице, те би по томе Ана била кћи Бориса Коло-

II

Пре него што пређемо да изнесемо оно неколико података о животу жене, која је била мајка Провенчаног Краља и светог Саве, да се задржимо мало на положају жене у средњем веку.

У средњем веку, кад се распаде друштво старог света, погледи на жену мало су се изменили у корист њену. Хришћанство а особито манастирски живот, који се развио у столећима средњег века, створили нове погледе на жену. Било је читавих зборника у Византији, у којима су унесене поједине изреке, које јасно обележавају погледе ондашњег света на жену. Ове су изреке махом поцрпене из састава светих отаца, из Светог Писма или из старих философа.

Неколике изреке из тих средњовековних зборника изнећемо овде. Тако Јован Златоуст вели: Онај, који има злу жену, већ је примио казну за рђава дела своја.

^{*)} Из њега дела: *Знамените жене и аладарке српске*, из којег су до сада штампане: I. Јелена, мајка Душанова; II. Деснотина унука, последња краљица босанска и III. Јефимија, жена десиота Угљеше. —

Не поклањај душу своју женској; не сусрећи се с блудницом, не прилази оној која пева; на девојку не гледај; с удатом женом не седи стога, што је лепота женска многога саблазнила.

Вино и жене саблажијују разумне.

Боља је злоба мушка, него доброта женска.

Боље је живети с лавовима и змијама у пустињи, него са женом лукавом и језичном.

Нема већег зла на свету од подмукле и але жене. Кад је бију — бесни; Бога се не боји; закон не слуша; старијих се не стиди; већ свима досађује, све кори, на све хули.

Оваких изрека могло би се навести на десетине и више. Међу њима нађе се и она која, као зрно у многој плевни, која говори у корист жене. Тако се вели: „Добра жена то је душа куће, спас мужа; добра је жена у кући, као очи на телу.“

Овака повика на жену у средњем веку потекла је од правила: да је тешко наћи истину у жене. Многе поуке и изреке о жени у току столећа средњег века налазе се прибрале у зборнику, који се назива „Пчела“, а који је имао неколико редакција у византијској књижевности.

Из византијске књижевности овакви погледи на жену у току средњег века пренесени су и у српску књижевност, па отуда и у српско друштво. Тако се у споменцима старе српске књижевности налази прича о злој жени, у коју су ушле многе изреке о жени у опште. У средњем веку гледале се на жену као на створење, које не треба да се учи, јер апостол каже: „жену не велам да треба учити.“ На основу тога средњовековни мудрац вели: „Тако и данас не треба жену ни слушати нити је учити, па и света да је.“

У причи о злој жени изнесене су многе горе наведене изреке. Поред наведених изрека исписујемо овде још неколике. Тако се у тој причи вели: „Женска доброта много је примамила, те су у њој од љубави многи као у огњу сагорели.“ За тим на питање: „Шта је жена?“ одговара се у поменутој причи: „Створење, које привлачи човека на сласти леним лицем, високим обрвама, живим очима, осмехом усана, несомом и чаробним речима, оделом својим и игром... Жена је извор злобе, скривите нечистоће, смртоносна беседа... хладна звер... носилац таме, учитељица греха, храна ала, несита похота, извор вечних мука... дана таштина, дому олуја, мужу потоп, неукроћена звер, стан прелубе, оружје ђавола...“

На лепоту женску средњовековни мудрац такође диже свој глас и гледа на њу као на извор саблазни и оруђе ђавола. Стога византијски моралиста даје овај савет: „Пазите и не гледајте на женска лица стога, што она и свете саблазне; не говори с удатим с тога, што све жене

немају добре нарави. Ово говорим не стога, да хулим жене, већ да вас сачувам ђаволегу искушења.“

Исто ово, само нешто другачије, налазимо и у нашој причи о злој жени. Писац (или преводилац) вели: „Сине, слушај мене и памти речи моје, да не скрене с пута срце твоје и не западне у мреже, које су многе сатрле... Кад видиш женску, која сија лепотом својом, која има оно живо и образе светле, чије лице плива у силној лепоти, те запали помисли твоје и распири жељу твоју, тада знај, да је жена чудна као жеравица, која непрестано жеже душу. А кад подигнеш кожу њену, тада ћеш видети ништавило лепоте њене. Ништа друго, сине, нећеш наћи, већ кости, жиле и гад. Помисли на промену и на смрт, када ишчезне сва та лепота! Помисли: шта те је занело, чему се дивиш? Помисли и застиди се; стидећи покај се.“

Због оваких погледа на жену, које калуђерство и хришћанство, како га калуђери проповедаху, унесе у српско друштво, жена је била саблазан и сметња мужу. Као такву, разуме се, требало је удавити из друштва. Али они погледи нису могли продрићи у све слојеве друштва; народ је сачувао своје обичаје и своје погледе на жену, које је имао раније. Он је певао о лепоти женској, хвалио је у песми црне очи, златне косе, бело лице, танке обрве, медна уста, танак стас и т. д. С тога је настала борба између живота и обичаја, који народ прожимаху, и оних погледа који монаси и свештеници унесе у српски народ. Ма да ови погледи не могуше ухватити корена у простом народу, опет захватише више сталеже и престо, и ако не баш увек. Зато се опажа у животописима појединих српских знаменитих људи повика на веселе песме као на „штетне песме младихских жеља, које слабе душу.“

Виши сталежи издвојили су се од народа, попримали многе особине византијскога живота, у чијој су близини дуго живели, па тиме примили и погледе на жену. Услед тога, што је жена тако осуђена од средњовековних лекетских мудраца, сваки је писац (а писци су били већим делом калуђери) мислио, да је незгодно писати о животу жена, ма оне и угодне биле. Стога у старој српској књижевности XII и XIII столеће нема ниједнога животописа ма које жене, па биле то и владарке. Само се узгред помиње Косара Владимирова, кћи цара Самуила, Ана, жена Стефана Немање и т. д. Тек у XIV столећу јавља се опис живота краљице Јелене.

Свети Сава устручава се, разуме се као светогорски ученик и испосник карејски, да помене ма што о женидби свога оца. И ако о оцу говори доста опширно, особито као о монаху Симеону, о мајци једва по коју, само узгред, помене. То је утицај ондашњих погледа на жену ма се то тицало и матере. У осталом, тај утицај није само код нас ухватио корена, он је јак и на западу међу романским народима, а још јаче у Русији, која је такође примала културу од Византије преко калуђера и свештеника.

Жена, тако осуђена у току средњих столећа, презрена у јавном друштву као чаробница, била је презрена и у брачном животу. Летописци кад помињу пород којег владарца,

помињу само синове и набрајају их поименце, а о женској деци никад и не воде рачуна. Женска, била она жена или девојка, могла је привући машту средњовековног писца само у случају ако се одрекла света, ако је примила на се „аџеоски лик“, т. ј. ако се покаљућерила и постала у пуном смислу испосница. Стога животописци ретко кад у својим животописима спомињу женске. Поп Дукљанин у својој хроници ретко кад помиње поименце кћери српских владалаца. Свети Сава и Стеван Првозенчани нигде не поменуше сестре своје. А и остали животописци ретко помињу кћери српских владалаца све до XIV и XV столећа, докле су доста нажљиви према владалачким синовима. Да ли би онда било чудо, ако би се дошло до закључка, да је она жена у дому мужа својега била презирана, која је рађала само кћери?

Жена, презрена у јавном друштву, старала се да се удаљи од света и људи. Домаћи живот у вишем сталежу приближавао их је манастирском поретку. Оне су се криле

току средњих векова налазила идеал живота својега у калуђерству, у повлачењу из јавног живота у самоћу испосничтва и молитви, желећи да се приближи Богу и удостоји рајског живота на ономе свету.

Овако гледајући на жену, она јака подела и одвајање жене од јавног друштва повукло је за собом многе последице. Цркве при зидању удешаване су тако, да су била нарочита врата, на која су жене улазиле. Исто тако у црквама су била нарочита места за женске одвојена од мушких. То се и данас може видети у многим старим црквама у Босни, Херцеговини и Старој Србији и т. д. Тако је у Високом Дечанима паперта одвојена од цркве. Из паперте воде висока двокрилна врата у цркву. Поред одвојеног места у храмовима овај повучен живот жена од јавности утицао је, те је и нарав у људи постала суровија. Цео средњи век одликује се својом суровошћу, у целој Европи, зато се осећа и у српском јавном животу онога времена.

Т. Василев

Југовина

од људи, завијале лице своје, проводиле време у молитви. Децу су тајиле, по угледу на манастирско васпитање, у посту и молитви јутром и вечером; васпитивале су их у страху Божјем; забрањивало се смејати се с њима и играти се. Васпитању главно обележје беше испуњавање религијских обреда и то почевши од првих година детињства. Нарочита се пажња обраћала, да се дете и боји и поштује својег духовног наставника — дакле калуђера и свештеника, јер Јован Лествичанин вели: „боље је сагрешити него ли прекорачити заповест послушности пред духовним наставником.“ А најглавније правило у васпитању деце беше „сиромност и смиреност.“

Овај силан утицај аскетског живота и манастирског поретка учинио је, да је и жена код виших сталежа у

III

Овакав живот жене у току неколико столећа донеле је прилагодну жену оном аскетском и повученом животу. Чак се повучен живот жена у вишим сталежима сматрао као знак већег достојанства и вишег васпитања.

Из свега онога, што су оба сина забележила о својој мајци Ани; из онога што је забележио Доментијан и Тодосије, дамо би се извести, да је Неманина жена, а мајка светог Саве, била васпитана и образована по свима захтевима средњовековне манастирске педагогике. Она је, по свој прилици, имала јакога утицаја на својега мужа који је такође био побожан. А неоспорно је, да је имала врло јак утицај на васпитање својих синова, јер је занимљиво, да су јој оба млађа сина, поред тога што је један био

краљ, а други архијепископ, били писци који писашу лепим, складним, у њеном смислу за оно време, књижевним језиком.

Како Немања и Ана васпитаваху децу своју, каже њихов син Стефан: „Овај храбри и племенити муж децу своју васпита у скромности, благоверију и чистоти.“ А Теодосије вели: „Родише синове и кћери, које просветише божјим крштењем, светим књигама и благом понашању научише, веселити се у Господа.“ Кад се зна, колико је Немања био заузет јавним и државним пословима, вероватно је, да је највећу бригу о васпитању деце водила његова жена Ана. И оно што се каже за оца у погледу васпитања, вреди и за матер.

Према томе прве основе у васпитању ова два знаменита Србина крајем XII и почетком XIII столећа, који створише српску независну цркву, српску краљевину и засноваше стару српску књижевност, положила је њихова побожна мајка, Ана. Стога јој се Стефан, као световни човек и владалац, одужује у животопису својега оца лепом похвалом, која дише за оно време необичном нежношћу сина према мајци.

Говорећи како је његов отац подигао у Топаџици храм пресвете Богородице, на ушћу реке Косаонице, вели, да га је „украсно свима потребама привеним и заједно са честитим и побожним подружјем својим, названом Аном, завео у њему калуђерички ред. И предаде јој храм Пресвете, да се брине о њему у свему, што му је потребно, па тако и о калуђерицама, које заведе у овом светом месту. Она у свему слушаше (мужа својега) и чуваше храм Пресвете Богородице, предан јој овим нашим светим господином. О овој (Ани) рече мудри: жена часна у дому мужа својега јесте драгоценија од бисера, скупоценија од драгог камења, јер бисер и камење земни су, а она је украшена добрим врлинама и благим делима, као бисером и скупоценим камењем. И она испуни добрим делима дом мужа својега творећи пред Господом.“

У оно време, кад је Немања подигао храм Богородици у Топаџици, и кад је о њему узела да се стара његова жена Ана, већ се почела јављати завист Немањине браће. Ускоро по овоме настаје окривање и затварање Немање, па затим борба и силни напори око прикупљања земаља и стварања државе, која је за потомака Немањиних достигла врхунац. За све то време кућа Немањина стајала је на жени његовој. Она је не само била мајка и васпитачица деце њихове, већ и она снажна морална потпора мужу своме, која чини, да се муж, срећан у дому и породици својој, може свеколиком снагом одати јавним и државним пословима. Стога се у њеном смислу на њу може однети она изрека аскетских средњовековних мудраца, који, и поред све аскетске обазривости и световничке уздржљивости, не могаше да не признаду *да је добра жена душа куће и снага мужа*.

Ана је Немањи родила три сина: *Вукана, Стефана* и најмлађега *Растка*. Поред синова имала је и кћери, али колико, то се не зна. Једна кћер Немањина помиње

се још 1209. године, али јој имена не знамо. Њен брат Стефан водио је те године преговоре с епирским деспотом Михаилом Анђелом, да је уда за Михаилова брата Манојла Анђела. У нашим (домаћим) изворима помиње се једна кћи Немањина *Вука (Кљка)*. Да ли је то она иста, о којој је сачуван спомен из 1209. године, такође је данас неизвесно.

Ма да манастирски васпитај средњих столећа забрањује родитељима смејати се и играти с децом својом, опет из ових спомена, што их остави Теодосије о мајци светога Саве, видимо да иза побожности, која потискује све друге осећаје у оно време, куца нежно материнско срце које лебди над својом децом. Кад се њен најмлађи син Растко спрема да остави дом родитеља својих, кад се спрема у лов, у планину, да би тиме заварао траг и отишао у Свету Гору, кад га отац благосиља, он одлази матери. *„И мајка, по обичају материном, загрли га и нежно љубљаше, пусти га с миром заповедајући му, да се што брже врати“*.

Ово су били последњи нежни матерински загрљаји и пољупци, које је добио млади Растко, познати први архијепископ српске цркве и оснивач старе српске књижевности.

Ако на овом месту видимо силну љубав побожне матере према деци својој, на другом месту видимо опет онај велики бол, који потреса срце материно, кад јој нестане чедо које силно воли. Кад се вратише пратиоци Расткови из лова и кад рекоше, да им је нестало у шуми младога господара, обавила је целу кућу и породицу неописана туга, *настала је жалост и плач многи и неутешни*. Зар је тешко видети у овоме, да је највећа туга обавила мајчино срце и ако то писац животописа изреком за њу не вели. Животописац вели да су потрес и туга били толики *„да за мало и смрт не искусише“*. Ово, нема сумње, да се понајпре тича мајке. Немања, муж њен, да би је утешио, рече: *„не тужи, не треба за ово да смо ожалостиени, син мој неће погинути. Бог ми даје наду, да ћу га видети и наситити се милоште његове“*. Тада је позвао једног војвод, и послао га, као потеру, за сином. Али узалуду. Сина му не доведоше. Он завара пратицу, постриже се и остаде у Светој Гори.

Како ли је тек мајчином срцу било, кад се врати потера из Свете Горе и место да доведе матери сина, она јој донесе његове хаљине и *„златозарне власи“*, које речито говораху родитељима, да се за њих син њихов, њихов најмлађи љубимац, повукао за свагда из светскога живота. Онај тренутак стари животописац овако описује: *„Кад (законедник потере) предаде писмо, које је синовљева рука написала оцу својему, и кад видеше то родитељи и браћа, и благородници пак сви заједно, прострели им стрела срце. А кад из писма разумеше, што не жељаху, не стидим се рећи Давидовим речима, плакаху тужно од силнога бола, који им срце потресаше, уздихаху и као да им лавовски нокти утробу раздераху, јечаху и довикиваху љубимца својега. Косе његове узеше и хаљине*

АПОЛЛО СЪ КИТАРОМ

„разгртаху као драгоцено благо, лубећи их и кнасећи сузама својим, и као лек на очи притискиваху...“

Туга велика завлада над целим Немањиним двором. Прво одео, знак велике туге, у које се обукоше и родитељи и браћа и послуга сама, и туга у земљи казују нам, колико се жалило за одласком љубимца Немањина и Аниина. Тугу родитеља и целог двора разумео је прост народ, те о одласку Савину у Свету Гору и песму испевао и певаху је тужно по земљи целој.

Мајка је тужила за сином својим, али га њене очи више нису виделе.

IV

Наши споменици ништа више не говоре о мајци светог Саве све до одступања Немањина с престола на Благовести 1196. године. На Немању нико више није утицао да се одрекне круне и власти, него његов син Сава. То тврде и писци његова живота. Тај утицај синовљев на оца, нема сумње да је пренесен и на мајку. Њој је било драго, да, као побожна жена онога времена, пође трагом својега љубимца. Тиме се постиже двоје. Она је испунила жељу сина својега и одговорила ондашњем захтеву вишега — образованог — друштва. Она се покорила средњевековном гледишту на жену и примила на се „свети лик“, постала је калуђерица. Говорећи њен најмлађи син (Сава) о калуђерењу својих родитеља вели: „раздавши све имање своје беднима остави (Немања) власт и децу своју и подружје (жена) своје првога венца, јер се није двапут женио..., и прими световангелски и апостолски образ (т. ј. закалуђерио се), и дано му би име господин Симеун, марта 25. на Свете Благовести. Истог дана и богодана му супруга, госпођа бивша све српске земље, Ана, прими свети образ, и дано јој би име госпођа Анастасија. А кад се оно сврши,

отац наш господин дође у наш манастир, Свету Богородицу, који је сам подигао; а госпођа Анастасија у Свету Богородицу у Раси.“

Исто тако, само краће, говори и други син, Стефан, о калуђерењу својих родитеља.

После овога сви наши споменици ћуте и не помињу више ништа о овој великој жени из српске прошлости. О њој више не говоре ни њени синови, ни Доментијан ни Тодосије. И ми данас ништа више не знамо рећи о њој до последњег јој часа, до смрти њене.

У једном старом рукопису писаном на кожи 1331. год., додат је 1353. помен српских ктитора манастиру Хиландару. У том запису помиње се месец јули 21. као дан смрти Аниине. Тамо је записано: „месеца јула 21. престави се монахиња Анастасија, супруга светог Симеуна а мати светог Саве, ктитора овога светог храма.“ Штета само што не забележи и које године премину мати светог Саве.

У једном летопису (Бранковићевом) вели се, да је по смрти њено тело пренесено у Студеницу.

Из свега овога зна се, да је Немањина жена Ана, пошто се покалуђерила, отишла у манастир Свете Богородице. Свети Сава вели да је овај манастир у Раси, а ми знамо да је манастир Свете Богородице, који је подигао Немања, и дао Ани под заштиту, био на ушћу Кавсанце у Топлицу. У њему су биле калуђерице и о њима се старала Ана те би по томе најприличније било да је Ана, као калуђерица Анастасија отишла у тај манастир. У том је манастиру, без сумње, и умрла, па јој је тело пренесено у Студеницу. Ана је умрла, по свој прилици, ускоро пошто се закалуђерила, те стога о њој и нема после тога никаква помена.

Мил. Вукитавић

* * *

Дух ми је увек за заблуде знао;
Ал не кајем се за несане ноћи,
Још би ми могла живот испуњават'
Да ниси, свесна лепоте и моћи,
Тражила печно забаве и жртве,
Да ти се увек прохтећима годн.

Моја се плаха уморила љубав,
Па равнодушност, сумњу, сету роди.
Како ми снага незнатна маленкост,
Обичан поглед кратку срећу мутн!
Ја нисам више раздраган и бујан,
Душа не сини: размишља и слуги.

Ал никад неће исмејани бити
Сви детињастни поступци и речи,
И лудорије што их моје срце
И твоје око не хтеде да сиречи.
Можда да беху сретанја нам ређа,
Да мање среће бехе, моја драга,
Још би нам душе загометне биле,
Још би остало духовнога блага.
Не заносиш ме, — узалуд осмеси,
Не пољубих те, — ту се срећа крије:
Јер то би била и последња страна
Љубави наше светле историје.

Влад. Станиславовић

Фати-Султан

ПРИПОВЕТКА

ЈЕЛЕНА ЈОВ. ДИМИТРИЈЕВИЋА

(НАСТАВАК)

VII

Како је украдена Фати-султан, киша непрестано пада, а муслиманке међу собом говоре, да су то сузе девојака са седмога неба, што је Фати-султан несрећна.

Одмах по светом Илији. Изгуби власт бостан, и све воће. Духа с околних висова помаман ветар и наноси кишу кроз прозоре, рђаво затворене, у одаје, у димли-ћошке. Покисле кокоши

Једне куће по вас дан пуне, друге пуне; скупљају се хануме на разговор...

А о чем говоре хануме?

Како дође из Цариграда хафуз-Ахмед, о њему на о њему.

Прво, убио је својега чичију; после, онет тако; после, воли му се кћи с мула-Халимовим сином; после, венчала му се кћи с мула-Халимовим сином; после, убили му зета; после, удаје му се кћи за Шемси-нашина сина, и најпосле: — Не украдоше хафуз-Ахмеду ата из ахара, ни из авлије загара, него чедо, кћер му украдоше. Вај, чуда! Вај, вај, вај! Све о хафуз-Ахмеду. Ни ко мање да седи у неком граду, ни да се о њему више говори.

Како је Фати-султан нестало, нигде у хафуз-Ахмедову комшилuku дахира, ни саза, ни зила, нити се гдегод песма чује. Тишина.

Црквена Слава у Брзој Паланци

су на седалу пре вечерње. Мокри вранци цакају испод широке стрехе, одакле се киша лије. Гугутке се из својих котарица не мичу; а пенма се носи храна у њихне кочине. Сокацима, кривим и уским, много каљавим, осим симиција, бозација и оних што воће продају готово више никога. Они набили цак на главу, и прођу једанпут махалама пустим. Јутром се отвори по која дрвена каница, тешка, пуна воде, изиђе дућанија какав, занатлија, и похита, увијен у јанунице, или с цакм на глави, у дућан; у вече се враћа. Пред вече се јаве сокацима муслимани, не ходају као обично тихо и достојанствено, него брзо, погурени под развезаним штитом; иду у цамију на молитву.

У муслимана је обичај да поштују тугу ближњег, да не певају кад им ближњи плаче. Али ово сад није обичаја ради. Јер с обичаја се не плаче, с обичаја се не уздише. А ево где комшилук, где хануме, где чак и Арнаутке из фиса мула-Халимова, што живе у Прокунљу, а познавале су Фати-султан, плачу и уздишу. Цело Прокунље жали несрећну девојку, кћер хафузову.

И у хафуз-Ахмедовој кући тишина. Истина, једне хануме долазе, друге одлазе, али све тихо и полако.

Са чадром, кроз каницике, из целе махале, од јутра до мрака; остављају у предсобљу мокре чадре, фереде, скидају пред собним вратима обућу, па улазе у собу (нео-

бучене, незакићене, чак неочешљане) тихо, ћутећи, и поседају према мајни Фати-султан-хануминој; не пуше. Чини им се да су у кући где је кута све поморила, па им је жао, тешко, и страх их је.

Обилазе хафуз-Ахмедовицу, а ниједна се не усуђује да узнемири тужно-свечану тишину, да се обрне макар с једним питањем Фати-султан-хануминој мајни, или да је тешки, да је подсети на *к'смет*, на Алахово Писмо, т. ј., да никога не може снаћи друго, до оно што му је писано прстом Алаховим по челу, кад је на свет дошао.

Како да је тешко? Да јој је кћи умрла, да јој се зна гроб, и да проговоре коју; али овако... Шта да говоре?

Ведна старица! Ситна, мршава, с очима утеклним у главу, збрчкана, много, не од старости, него од невоље. (Како се удала, она не зна за мирно проведен дан, сат, увек у страху, да јој се муж не опије, да не виче, да не нападне кога.) А сад потамнела, земља је попала, као да је годину дана сунце није видело, као да читаву годину из постеље није устала.

Седи, јаком саломљена, у једном куту оне одаје где јој је кћи телејисана, у свиленој дугачкој антерији с кћерине свадбе, и провлачи бројенице кроз прете, шапће нешто, шапће, ваљада молитву. Нити се од тада свукла, нити је легла. Плакала, кукала, бусала се у прси, чунала косу, своје сјде аирање, па се уморила; села ту, рашчупана и угрухана, па готово више није устала.

— Ни филцај кахве још није попила, ни цигару духана, ни бардак воде, шапћу оне три робинје у предсобљу ханумама.

Па ни слушкиње се још нису пресвукле, ни робинје.

Постеља где је Фати-султан телејисана још је на-сред собе; још је крај ње онај мали бакаран мангал, пун пецкала и угљевља, уместо жара; још је око ње прибор за телејисање, мали жути тасови с варком и ћелинузи; још је поред ње кутија с дуваном; још испретурани јастуци где су оне с девојачке стране спавале; још прозори нису затворени, па ни онај кроз који је однета Фати-султан.

Јастуци крај прозора мокри, и застирка на миндеру, и нико на то не мисли; нико не склања с ђошке испретуране филцање и цеве, разбацане зилове и дахира, ни мангал, ни скупа ону гомилу угљевља мокра. (Изврнуо се мангал оно вече, у оном чуду и забуну, па нека изручила ибрик, да жар угаши; и то још тако стоји.)

А хафуз-Ахмед још није стао. Иде, тумара сокацима као луд, па тек застане, премери сокак погледом, као да кћер тражи, као да чека да се која канија отвори, да изиђе Фати-султан.

Не понесе чадре, те му зелена чадма скроз мокра, и кафан циметове боје мокар. Мутне су му и подбуле очи; подбуо у лицу; обрве беле, дугачке, наднеле се над очи сасвим; дуга брада, проседа, округло подмишана, затрепери кад се узму гринти танке, изгореле усне.

За толиким животима до сад сузе не пусти, а сад за једним кишом их лије.

Па бар да с' опије, заборавио би своју несрећу; али како да се опије, кад ово два дана ништа не пије. Није пио два дана онај који се није трезнио, који је, како причају, улазио у бачву, те се у вињу купао.

Хола до ноћи, тад долази, и онако мокар сруши се на шиљте, у једном куту селамлука, и хуче ту, хуче сву ноћ, док га најпосле сан не савлада.

— Нико му се није хтео светити; сви остављали на Алаха. А он како се свети, ето. Страшна ли је твоја освета, Аллах! говоре мусломани, са страхом.

Киша не престаје, а буле окупише „леш“.

— Има леша у Топлици, није друго. Да се Фати-султан није удавила... Аман, Јараби!

Кад изиђе из дворишта хафуз-Ахмед треће јутро, он виде пред својом канијом неколико Арнаутина. Један му од њих, најстарији, узне нешто живо казивати, а он испрва ништа не разуме, као да је нијан, или луд. Па се прибираше, полако; и освести се...

Прокупчани су видели где оде с Арнаутима к Топлици.

VIII

Освану недеља, турски базар, четврти дан како је Фати-султан нестало. Сунце сину, те затрепта по трани и цвећу крупна роса; удесише веселе птичице, сухих крила, песму као у пролеће.

— Нема леша. Са седмога су неба плакале девојке три дана и три ноћи за живом Фати-султан.

— Украде мула-Халим Фати-султан.

— Украде арнаутски мула турскога хафуза кћер!

— Рођаку цара царева!

— Није, није украо ни хафузову кћер, ни рођаку цара царева, већ нашу снаху.

— Кадуну Шемси-нашина сина!

— Ако није одведена, била је венчана.

— Јазук!

— И баш је сам украде. Кроз пенцер па на ата... Кириције су њега среле.

— Онако стар, сам!

— Баш сам... Како му је бела брада: има де-ведесет.

— Сто.

— Нема, кћери, нема више од шездесет, шездесет три, па може бити озго још једну, и две. Кад сам ја била девојка, он је био бећар... Аман! Висок као селвија, очи му као у шаина, веће самур, уста стамболски дивит! Кад узјаше ата на прође прокупчаним сокацима, женама вечера загорела, невестама се јувка цена, девојкама ибришим мрси, удовицама намет померава...

— Ха-ха-ха! насмејаше се буле, први пут како је Фати-султан нестало.

И наставише:

— Сад је Фати-султан у мулиној кули. Звао је њена оца јуче, да је види, и да је утеши...

— Како утеши? Веле полудела, од страха.

— Вај, млада! Вај, леца! Вај, од соја! а толико несрећна!

И још се нешто говори, то јест, не говори, него тајно шапће. И луди и жене о овом говоре шапатом, све у двоје

— Ако је ово истина, како ће грдна пашиница међу другарице?

— Куд ће наша од бруке? И шта ће?

— Да се бије.

— Како ће с Арнаутима на крај изићи?

— Убио је мула-Халиму сина, па сад нека испашта.

— Ћути! Ко сме о томе! *Паша је*, није маскара.

А сутра-дан, још у свитање, стиже паша у Прокупље.

— Вала боље смрт, него ова грдна срамота. Кад сам је венчао са својим сином, била је *бош* (слободна). А сад?... Јазук! Јазук! Јазук!... Непуштена од кога сина, удаде... Хиљаду пута јазук!... Ама није. То се само тако пронело... Позваћу мула-Халима, и ако није човек, већ вук, гладан вук, па ћу га питати... Ако су ме слагали..., гајтан.

Хода, хода паша по прокуначком сарају, и мисли. Омамен, цри, зелених живих, очију, испунчених јагодница, проседе, кратко ошишане браде, танка гласа, као у

Кнез Милошевић конак у Крагујевцу

— То јест, глава. Али и главу могу по глави, кад се много похаси.

— Она би тада репом.

— Змији жајлац није у репу. И после зар мислиш да су с овом осветом Арнаути готови. Јок. Ништа без крви. Крв за крв. Пашина сина за сина њихова поглавара.

— Аман, ћути!

— Мули *жалост*, наши *срамота*: хајде метни ово двоје на теразије. Ама, ко би био луд да мери перо с оловом?!...

IX

Ко уби мулина сина, чу мула. Ко украде пашину снаху, разабра паша.

Јер у недељу ујутру рашчу се по Прокупљу, а до довече оде глас тај у Лесковац, у Ниш и Врању.

жене; у чоханим, широким шалварама, у високој чалми. Кад хоће да говори, прво зажмури, па тад почне.

Овога пашу нису волели Лесковчани и Прокупчани, ни Турци ни Срби. Није био правичан старешина. И много је показивао свој салтант, то јест господство, јер није желео да га се само боје, него и да му се диве, да се застиде од његова господства.

— Знам га околишног, Ђатиба. Мали, стоји према брегу, па не гледа докле му глава досеже, него упрко очи у врх. И ево га тамо одавно, и ако није устрчао, него отишао.

Хода, па тек застане, зажмури, гласно мисли; не зна с кога краја да почне.

Пљесну длановима. Уђе његов силистер полако, и мало погнуто.

Он заповеди да се наоружају сејмени, да што пре отиду у Топалицу, под Јастребац, да му доведу мула-Халима, то јест, да му кажу, а га је поздравио Шемси-паша, да му дође у прокупачки сарај.

Силестар изврши пашину заповест. И већ до подне онколише сејмени кулу мула-Халимову.

— Поздравио Шемси-паша мула-Халима, да му дође у прокупачки сарај, говори под кулом Суљи старешина сејмена.

— Да дође, да дође, ха-ха-ха! одговара с прозора куле главом мула, и насмеја се грохотом, а његове се слуге уплашено згледаше.

Поглавар арнаутскога племена Војвака! Крунан, наочит, с дугачком, као снег белом брадом, а с лицем свежим, готово без бора, с оком црним и крупним, што с маха на мах сине као у младића, не младића просвећена ума, него дивљака; па она његова гласина, нарочито кад је љут...!

Старац, а док му не погибе син, играо се јуначких игара с топаљким момчадма; надекакивао је све младиће из племена кому је он поглавар.

Никад се не смеје, само кад је врло љут. Кад се некад пред кулом насмеје, грохотом, да гора одјекне, па Арнаути чују, било у по дана или у по ноћи, одмах се спремају за „кавгу“, пуне пушке, оштре јатагана.

Никад никога није дирао; али ко њега дирне, тешко томе. Често пута догле га се не окани, докле га не сатре.

А кад му год дође *салам* (поздрав) од сараја, то јест од наше, иде, одмах; тако у младости, тако сад.

У лов је полазио само на вуке. — Ни на њих не бих, говорио је, кад бих имао овде себи равне, арслане.

Његов фис, то му је његова породица; пази га као отац. Па чак у кули готово ништа више него у арнаутским кућама, да им не буде жао.

За Бајрам отера у град читаво стадо овнова, те подели по сиротињи, арнаутској па и турској. И многим пошље по врећу брашна и ђунче масла; куни им рухо.

Жене су га много волеле, не толико што је био леп, колико што је био јунак. А и он је жене волео.

Седам пута се женио. У двадесет седмој имао је четири жене (једну у Прокупљу, једну у Дубову, једну у Житном Потоку, Исмаилову мајку овде). Једну отера; шест му умреше (најмлађа, којом се бејаше пре три године оженио, умре преклани; и веле, да је хтела постати мајком.

Кад стаде сатирати сакагија нишкога наше хергелу, Нишлије се Турци међу собом шаљаху: — Нашем се пашини држе коњи, као Војвачком мули жене.

Од седам жена, само петоро деце имао. Сад једно.

Ни једна не беше из његова фиса. — Грехота говорише. Жени ли се отац Њерком.

А сад мула, кад чу пашину поздравље, посла телала да му сазове Арнауте; а он се узе полако спремати.

Обуче се у карпус-чоха чакшире и намадан, у чепкенли-гуњ срмом везен; први пут је обуо жуте чизме које је добио на дар од скадирскога наше, Арнаутина;

поврх аџемскога шала опасав је силај, па наместио ваздан кићене ништоље и јатаган; метну на главу нов ђулав и тунус фес.

Затурио фес и ђулав те му се види обријано теме. Стрча с куле. Назва Бога Арнаутима. Они му Бога прихватише и продераше се дивље:

— Алла! Аллааа!

Одјекуше брда и Јастребац:

— Алла! Аллааа!

Приведоше му враница, ата пастушаста, круна, паметна ока, танких ногу а дугачке гриве и рена, с кићеном опремом, с абанјом везеном жеженим златом.

Кад опази ат мулу, зарза, трза се од сенза, и одмах се зачу силна вриска; одјекуше брда и Јастребац.

Мула га нежно омилова, пољескав га по танку а дугачку врату, као у лабуда, па се вину на њ. Онколише га Арнаути, крупни као горитаци, онањена лица и дугих брка, раздрљени, жилава врата и изгорелих од сунца прсију, у уским, белим, сукненим чакширама, ишараним црним гајтанима, у гуњу, неки у белом ћечету, неки у фесу и пешкиру, сви у опанцима.

Стаде вриска пастушастих атова. Бију земљу копитама, а само што их додирнуше стрменом, раширише по дрве, полетеше; па и они мали коњи као заставице су. Затутњи земља. Летњ блато у вис с копита атова и чилих коња, искићена чела и груди, прља им сани, гриве и кићену опрему.

Сејмени јуре за Арнаутима, погледају се час-по међу собом, и ћуте као заливени, јер виде да и над њиховом силом има сила.

Уђоше у Прокупље.

Чује се топот; вриште атови, фрчу коњи а алачу Арнаути.

Све живо похита да гледа. Жене се приближе уз каџезе и пробušене ограде; људи изиђоше на канију, који бејаху код куће, пред дућане, у чаршији. Жене се бусају у прси и моле се Богу да се на кавгу не окрене; људи, уплашени, ћуте.

Јер сад нису замешали ренови, него главе; турски паша с арнаутским мулом.

Кад стиже мула-Халим пред сарај, притрчаше пашини сензи те ухватише под њим ата; скочи мула као младић.

Право каже она стара: нема мула више од шездесет, шездесет три; а да су га видели сад хануме, како скочи с коња, кад устрча уз сарајске степеннице, рекле би: преварила си се, стара. Нема мула ни шездесет ни педесет; рекле бисмо да је од двадесет пет лета, да му није бела брада, дуга.

У једној великој а ниској одаји, са вратима на свод, са шареним таваном, и миндерима око до зида, на високом *ташту*, као неком престолу, на шпљетету покривеном медвеђом кожом, седи Шемси-паша. Прекретно ноге, загледао се у једну дебелу књижурицу, укочену црном кожом, што удара на меклу, па као да не чу с се врата отворине, и не види где му се ближи главом мула.

Мулино место није на тахту, али он се попе и загрме:

— Селам-Алећ, пашо!

— Алећим-Селам! одговори паша, својим танким гласом, устајући, јер се у поздраву помену име Божје, и што нема поздрава, како верују мусломани, који није од Бога дошао. Затим паша седе, а и мула је сео, према паши, и ако му овај не рече да седне.

Паша ћути, мери мулу; мула ћути, мери пашу... Грдно се закрвавише мулине очи! Грдно су му страшни погледи. Ћуте, гледају се, мере се, и најпосле паша рече:

— Ама, море, је ли истина да си ми ти *украо* снаху?

— Беше, мула, ама... Од Алахова Писма не може се да...

— Питаш за снаху; а ти си мени, пашо, крви дужан, рече мула, не слушајући шта паша говори.

— Какву крв?... За крв... не знам..., ич ја не знам, мула, муца паша тобоже изненађено, а у лицу му не бејаше ни капи крви, и целим телом задрхта. И опет се помаче; мула се примаче.

— Ха-ха-ха! насмеја се мула из свега гласа, а из очију му живи пламен сукну. — За крв ич не знам! Ха-ха-ха!

— Вала, мула, кажи... Крв... Какву крв? муца опет паша.

Краљевски летњиковиц у Такову

— Ко је *море*?! цикну мула као гуја љута, а рука му паде на јабуку мале пушке.

Паша се помаче и чисто понизно изусти:

— Мула-Халим, је ли истина да си ми ти *однео* снаху?

— Истина, пашо. Ама зар Фати-султан није била пре моја снаха, него твоја? пита мула, својом крупном гласином, гледајући пашу закрвављеним очима и примичући му се.

Паша се помаче, и изусти:

А мула:

Е, пашо! Да сам жена, ја бих ти казао у одаји *какову* крв; ама сам човек, па не могу. Него ако ти је мерак одмах да чујеш, ја ћу... Мула не доврши, него метну руку на јатаган, па устаде.

Паша скочи, и таман да плесне длановима за сејмене, мула узвикну!

— Јазук! Јазук! Човек! Паша! Глава вилајету! Нећу ја у одаји; по одајама нека се бију жене. Хајде на мегдан! Пушка ти, пушка ми. Јатаган ти, јатаган ми.

Аиа то нећемо за дуг што ми дугујеш, за крв, већ... Ако си боли од мене, ево ти Фати-султан, не твоје снахе, него моје кадуне... Ха-ха-ха!

— Аиаи! узвикну паша престрављено.

— Тако, пашо. Кадуна ми је Фати-султан. Ту беше пуномоћник, ту сведоци, ту онај Сведок што све види, све чује, кад даде пуномоћје, кад је венчах са мном, с поглаваром арнаутскога племена Војвака... Ха-ха-ха! Пашо, кажи ми *хаирли* (срећно)!... Ха-ха-ха! Мој пашо! Ти мени жалост, ја теби срамоту. Дај теразије, ела! На једну страну метни перо, на другу олово, ела! Ха-ха-ха! засмеја се мула, па настави: — Ово није, пашо, раја, ово су Арнаути: има у години макар један дан, кад се не боје ни падишаха. И ово нису, пашо, Турци, него су Арнаути: раде земљу, гаје стоку и држе бесу. Арнаутину је нише једна беса, него Турчину стотину јемина. Ха-ха-ха!... Теби, пашо, мало беше твојега господства и твоје величине, па си желео још већи да си. Хтео си у дуг где будбули поју, па си ишао жмурећи, и запао у блато; пошao си да ловиш рибу у мутној води, па си извукао у мрежи змију; тражио си од ђавола чевенку, он ти метнуо на главу камен. На глави ти камен, у срцу лед: скинућеш га, ако си Бог; растопићеш га, ако си сунце. Име ти Шемси (сунце), ама бадава... Ич ми не излази на мејдан, арман армана тражи... Арман сам, пашо, нисам кукавица... Ха-ха-ха ха-ха! засмеја се мула још једном, много, и премери пашу још једним погледом, и то погледом што у исто време и мрзи и прети, па му окрете леђа, сиђе с тахта без сабогом.

Затутњаше гарајске степенице и зарза мулин ат, прими господара и полете, врштећи. За њим закасаше остали ати и коњи.

Цела чаршија онет изиђе да гледа арнаутску силу и салтанат (господство); а подједнако се уплашише и Турци и Срби, кад видеше ражљућена мулу.

Арнаути узвикиваху с времена на време: Алла! Алла! Паша остаде на тахту као скаменен.

Х

И тако Фати-султан мули је кадунa.

Кад размота дугачак појас којим је бејаше за се привезао, изнесе је на кулу.

Колико се била пренала, од Прокупља до мулина села десет пута је снахле и пустиле детиње.

Сад лежи обезанањена: над њом плаче мулина кћи, а кропе је некаквом водом две старе Арнаутке, дадије мулине кћери и сини; трећа јој лила олово, па јој сини у уста кап по кап воде где је олово било.

Она још лежи у незнани, а мула тражи пуномоћнике, сведоке, имама. И чим дође мало к себи, Арнаутке је покрише ферезом мулине кћери, метнуше јој на лице бели јашмак, па изиђоше. Уђоше људи: Фатин пуномоћник, сведоци, имаи. Опоколише је. Узеше пуномоћје од ње, па изиђоше... Венчах је с мулом с мирном савешћу.

Мула рече пашин, е има у години дана макар један дан кад се Арнаути не боје ни падишаха; а заборави рећи, ни Бога.

Јер да су се овај дан бојали Бога, зар би тражили пуномоћје за венчање од оне што не зна ни где је, ни ко је она, ни шта је питају, ни шта одговара?

И радили су преко закона. Пуномоћник јој био човек, Арнаутин један, кога она ни у сну није снела; уместо да су тражили њена комшију, или рођака, или добра познаника, кога би, кад би јој заискао пуномоћје, по гласу познала, ако га не би видела.

Али какав закон?

Зар је по закону венчавати жену с другим кад је није први пустио.

И... Ожени се старац дететом!

— Јок. Ту закон нема посла. А није пала ни ђунах (грех), рекли би муслимани. И додали би: Ђунах би био да се оженило дете (младић) бабом.

И ово сад није учињено од обести, већ из освете. Јер мула је дао бесу сâм себи да ће пашин срамоту за жалост...

Трећи дан, а Фати нити ромори, ни говори, нити заплака, ни уздахну.

Уз пенцере без ћерчива и канка, кроз које улази мирис једне велике кливљаче, пуне рода, и илијинске траве, сагореле, сад заливане кином, па чунаву ђилиму и јастуку сеном напуњену лежи Фати-султан; лежи наузана, очију полуотворених, лина као восак жута, усана помодрих, у хаљини коју јој је отац за *Велику Кна-Пок* правео. Њена лена коса, сад замршена, пала јој је по челу, још тележисану. Па и на лицу јој још тел стоји, колико је могао остати. Не умивају је, или што се тога не сећају, или што се боје да је не расвесте и не подсети на њене јаде.

Нити ромори, ни говори.

— Зар полудела, јадна, од страха, или изгубила језик, говоре Арнаутке...

Пуна соба жена.

Неки још жавау, неки слажу у крстине, неки деду у стогове, а неки већ вршу: пушта остадохе пола, празна гуњна, све се то, и мушко и женско, и старо и младо, подигло кули мула-Халимовој; па људи остају око куле, а жене се пењу на кулу, да виде несудбену кадуну Исмаил-бегову, мула-Халимовицу, Стамболку, рођаку пара царева. Јер ове просте, дивље „потпанинке“ виде у једној хаљуми четири, и за све четири су подједнако радознале. Прилазе к Фати на прстима, и као са страхом, па чучну, ваде из недара по јабуку или крушку и мећу је крај ње не као понуду болеснику, него као прву милост господаревој кадуни.

А од ње се мулина кћи не миче. Црнураста, млада а крумна, руку и ногу као у мушкарца, науснице као у младића, у антерији скројеној по стамболски, коју је у срећно доба Фати скројила. Пуцала је из дуге пушке, веле, у петнаестој години на једнога кириџију, што им је хтео украсти са ливаде козу музару, коју је она врло волела.

Милује Фати по коси, и замислила се, као да у одаји никога нема. Претура, ваљада, нешто крупно по глави, јер час-по, па јој се чује шкргут зуба, и сукне јој пламен из очију, као оно њену оцу пред пашом. А час-по, па је тако нежна, разнежи се, и плаче, плаче, нижајући се и милујући све једнако Фати по коси.

Кад Ариаути доведоше хафуза, па се он стропошта крај своје кћери, и узе је грати и плакати, видеше да

сећа је на к'шет и на Алахово Пиемо и казује да ће одмах у Прокупље, да јој испрати мајку.

Ариаутке гледају тугу и јад. Па и ове окорела срца жене, што се нагледале крвних освета, и отмица, чуда и покора, заплакаше.

Хафуз-Ахмед оде, а не рече мули: Зашто ми украде кћер? И не потражи је од муле, — не смеде, да не ражљути мулу. Бекрија, луд, али хафуз, па зна: кад се

Др. Марко Николит

Крај пута

јој се свест повратила. Отвори очи, сави руке оцу око врата, љуби му браду, и проговори!

Прва реч коју после три дана изусте, бејаше мајка. За мајку оца пита, за њен страх, за њен јад.

Хафуз, што улажаше у бачву, да се у вино куна, трезан. Плаче и грати кћер, одговара јој, теши је, под-

дивљан ражљуте, разума ни трунке, осећања „без узде и улара“; умукне човек, проговори звер.

Сутра-дан угледаше Ариаути проз своја до пре неки дан тучна поља, проз ливаде тахтариван, то јест носила, као собицу неку од дасака, притврђену на две мотке, коју носе четири чифчије бекри-хафуз-Ахмеда, раја турска,

Срби, опасани ликом; а дванаест крај носила иду, за смену, и по двојица их са стране придржавају, да се не накрећу.

Тахтариван прате неколико оружаних Турчина и харемџаја.

У Тахтаривану је мајка Фати-султан-ханумина.

А главним путем сеоским воде Турци, кирџије неколике товарне коње; носе Фати-султан-хануми постељу, рубље и рухо.

Кад хануму изнесе из тахтаривана харемџаја, и однесе је на кулу, па она узме слабим гласом нарицати, кђер јој опет спађе она болост, стаде јој се грчити и кривити лице, и удари јој пена на уста...

XI

Хаџуз-Ахмедовица је седела у Толици по за дуго. Залуд је кђер тешила, залуд јој је помињала к'мет и Алахово писмо, она, по њену доласку, ока не суншаше; и дану и ноћу плакаше она што за три дана сузе не пусти. А не казиваше мајци за чим плаче. Да ли плаче за нашићем, или што се за старца удала, или за Исмаилом плаче. Јер у кули, куд се год окрене, свуд Исмаилово...

Исмаилово рухо, стоји сложено у широм отвореним долашима; Исмаилово оружје, виси на чивилуку непокривено. Па ту је међу оружјем и она мала пушка, с искићеном јабуком, где му бејаше рука, кад даваше бесу Фати-султан; све је то тако *сестра* наместила, оставила долапе незатворене, чивилуке непокривене. И час-по, па зове Фати-султан да се прохода; проводи је мимо коњушницу где је пусти ат брата њена; води је по двориншту где му је хрт и соко и говори о брату; прича о његову разговору кад бејаше мали, о јунаштву кад поста бећарем, о његову срцу и памети; сестра прича, а Фати се и смеје и плаче, смеје се детињој памети, плаче за срцем јуначким.

И мало које јутро да не казује несудећој сваси снове своје; а толкује их срце сестрино: Исмаила је Шемси-паша убио. Помиње јој привиђење. Сваке ноћи у глухо доба, вели, види мајку; хода по кули, каже, као жива, и све о Исмаилу говори; и трипут је њој, својој кђери казала, да се још смирила није, што Исмаил лежи у гробу неосвећен; и трипут јој је поручила, да ако га не освети мушка глава, нека га освети женска... И мајка, вели, зна да је Исмаила млада и зелена испратио на овај свет, без невоље, тек од обести, Шемси-паша. И ту јој се зачује ширгут зуба, и сукне јој пламен из очију.

Док је хаџуз-Ахмедовица у Толици седела, Фати се мало повратила; повратише је у живот материна љубав и ваздух красне Толице, испресецане рекама, ишаране бистрим потоцима, пуве бујнога зеленила, што у рано јутро, поливена росом, или пред вече, и у вече, кад месец изиђе, пође небом ведрим, мирисе, сва, на конитњак, на омиљен, на одољен, на мајкину душницу, на хиљадама лековитих трава, биље.

И тако. Повраћена у живот и мало разгањена узела је дворити мулу, као оца, или овако стара човека; приносила му чибук, цунила га дуваном, палила, и гледала

старца са сажалавањем, јер у њему је она, млада, чиста, неискусна, видела само уцвељена она, и кад уздахне, и кад јој коју нежну каже, и кад је руком омиљује...

И праштала му. Украо ју је, али не да осрамоти њу, не њене родитеље, него њена највећег непријатеља, крвника, њој мрскога. Ово је освета. Макар она за њу главом платила, није јој жао. Како би се она млада, одрасла у кафезу као кумрија светила. Да није муле, одвели би је у харем пашин, обљубио би јој лице пашин, и онда... Да га остави? Или да је била при свести, па да је одговорила пуномоћнику да неће за пашин? Али каква би то била освета? Мало жалости, ни мало срамоте.

— Кад желиш да се коме много осветиш, гледај да га осрамотиш. То је чула од оца, више пута. И у њој се мирној и доброј, милостивој према сваком, што подизаше очи к небу кад је когод увреди, и узвикиваше *Алах!* буди успавана, или, боље, никад непробуђена кћи оца варварина. И час-по, па се сети поруке мајке Исмаилове: „Ако га не освети мушка глава, нека га освети женска“. — Ако не може крв за крв, *како може*, додаје она, и облије јој румен бледе лице.

И повраћају је у живот полако мисли: што ће моћи овде слободно и непрестано на Исмаила мислити; што ће живети у кули у којој је Исмаил живео; што ће дисати у одајама у којима је Исмаил дисао; што ће се шетати по вотињаку по коме се Исмаил шетао; што ће ходити кроз поље кроз које је Исмаил ходио; што ће упирати очи у високи Јастребац, у засејане брежуљке у које је Исмаил очи упирао; што ће бити близу шумљена брега на чијем је врху Исмаилов гроб; што ће гледати Исмаилова ата; што ће миловати Исмаилова хрта и сокола; што ће љубити Исмаилово рухо; што ће плакати над Исмаиловим оружјем, над искићеном јабуком мале пушке где је била Исмаилова рука, кад јој је давао бесу. И врховима својих вежних прстију додирну оно место на лицу где је Исмаил додирнуо, па их тад љубљаше, много, и страшно...

О, како сад себе воли, зато што ју је Исмаил волео!...

А једно вече, појави се на јасно-плавом небу толичком пун месец. Ваздух је благо заталасан, те се повијају травке, пригнуу једна к другој, као да се разговарају. И диже се мирис кроз свежину вечерњу са ливада загрејаних дневном жегом, као дим тамјана из кадионице, испуњава поље, села с кућицама арнаутским, покривеним и сламом и каменом плочом, чији кровови провирују кроз зелене вотињаке. Мукање гојних крава и волова, блејање оваца, лавез паса, жагор, али све мање, тише, полако нестаје, изумири, док не завлада дубока, мртва тишина. И дан сиривава као човек.

У ливади, близу мулине куле, под великим бором једним, што шушти, и као да се с дусима разговара, седе Фати и Исмаилова сестра, замишљене; а понци зричу, свици по ливади тренере као по небу звезде, као кандила која је природа и доле приваљала душама невинно изгинулих, што блуде ноћу, на месечини, жељне овога света.

Тишина, дубока, мртва. Нигде никога пољем, у ливади, те Фати, наслонена на груди Исмаилове сестре, упире очи у месец над Јастренцем, што је обасјава, и кроз борове гране сипа сребро на њено бледо чело, и сања, на ружној јави сања најлепше снове.

Кад се виле хватају у коло а дуси блуде земљом, на месечини, сања и мање болно срце, и не оволико растужена душа; сновима се заноси љубав...

... У Прокупљу је. Сунце се тек помолило, а топло је, летње, те се испаравају цветне лехе, заливане и синоћ

... У Прокупљу је. Чује каменчић, так!... Душа слухти, срце дршће, вратаоца се отварају, полако... забеле се широка хаљина, затрешта злато на кадифели-џамадану... Слуша глас, њој мио; гледи очи, њој драге; осећа на лицу топле прете, и на уснама пољубац тонал... први и последњи, једини...

... И види свадбу. У свечано рухо обучени људи, искићени коњи; пред сватовима велики барјак... трка, вриште ати; зурне и бубњеве, пушке...

Римљанин

и јутрос, мирише земља... Чује се топот коњски, из далека: душа слухти, срце дршће... забеле се лабуд, широка хаљина, затрешташе везене тозлуке... Прибила се уз кафез, сама је, слухти, дршће... зажариле му се румене јагодице, пламен, сијају очи, две звезде, више, два сунца...

... У Тошници је. Код њега је, с њим дању, и ноћу, у кули, и у овој ливади, на месечини, кад силно мирише копитњак и мајкина душица, под овим бором, што шуми, и као да се с дусима разговара... Тишина, дубока, мртва... чује његово дисање, и осећа његов дах, топла, на лицу, на уснама, удише га као зумбулов мирис,

није га као ђудов сок, онија се, заноси се, а очи се скла-
пају, саме...

... И видела му душом гроб, на врху пошумљена
брега пред Јастренцем, и уздисала је, и ронила је сузе
низ бледе образе...

Враћала се на исте мисли небројено пута, час из
почетка, час из средине, и на ове при крају, на се и
радовала, и плакала; најпосле се заморила, отежали јој
очни капци, она их с муком отвара, и сања, али не више
будна, него као у бунилу, у полусну...

Јастребац јој није планина, него цин, цински цар,
кога до сад нико није видео, само га она гледа. На глави
му уместо круне сахан, из кога се лије сребро и пада кроз
борове гране на њене очи... Капци су јој тежки, скла-
пају се, она их отвара... И цин, цински цар миче се...
то је Исмаил... Чује ход из далека... На глави му
сахан из кога се лије сребро и пада кроз борове гране
на њене канке... Шушти бор... шапат је то, Исма-
илов, дисање, тако јако, све јаче, као да су се скупили
око ње сви ноћни дуси... Мирише копитњак и мајкина
душица... дах је то, Исмаилов, мирис тако јак, све јачи,
као да је ту башча онога света... Из онога сахана пало
је сребро, не, олово на њене канке, очи су се склониле...

Не сања више будна. Није више бунило, ни полусна...
Сан је сад...

Заспала је, на грудима Исмаилове сестре, али опет
Исмаил. Отворио се гроб... Збацио је Исмаил са себе бело
платно... У руху је у коме га је живог гледала... Лен!
Даје јој бесу да неће никуд од ње... Гроб се затворио.
Белег су однели Арнаути некуд далеко... Чује му глас,
бесу јој даје. С њом ће увек, овде, у кули, врло великој,
дивној као падишахов сарај, коју је обасјало, сву, сунце,
од Јастренца, око које су дамије, висока минара с канди-
лима, испрва као свици по ливади, после јасна, и много
као у ноћ што се зове *Кадр-Лејле*, где је пуно света, на све
лено обучено, све весело, све се радује; а Исмаил чучи
пред њом, подигао руке, хоће да је загрли а не може, онај
га свет гледа; и она диже руке, на опет их спушта, свет
гледа... И загрлише се: цикну, стеже Исмаилову сестру
око врата, да је удави.

— Фати! Фати!

А као одјек и на њену циду, и Исмаилове сестре
речи зачу се хранав, страشان глас. Продера се сова.
Полов. Арнаутку обузе језа каква никад није; заклела
би се у гроб брата јединца, да се та ивица злослутница
продера с куле везина оца.

(свршило се)

Цвет

(по француској песми)

Дивни цвет је у долини цвао,
Пун, живота, заносан и мио;
Ал' кад једном вихор ветар дуну
Нежни цветак жртва му је био.

Исто тако наш се живот гаси
Иста судба пресече нам путе:
Лепом цвету вихор лишиће веје,
Ми гледамо жеље отргнуте.

Сваког дана понестаје жара —
— Свете ватре што је дивно сјала;
Сваки тренут искрада из груди
По искрицу наших идеала.

Па кад једном све то изгубимо,
Осетимо да су правне груди,
Тешка туга пробуди нам мис'о:
— „Судба цветка судба је и људи!“

Ничи

Миливоје

Тенералова кћи

— РОМАН —

НАПИСАО

М. Н. ПОТАПЕНКО

(НАСТАВАК)

IV

Пет!... Она! Долази!... Пет!...

— Ја је се не бојим ни мало!

— Охо! Не бојим се! А ако те метне да клечиш до мрака?

— Не ће! А ако хоће — не ћу ја!

Побећи ћу!...

— Побећи? А пацке? Охо! Још како! Омељка је добио такве пацке, да су му и до данас остали мехури на руци... Није то наша стара учитељица... Она је била добра... Није вукла за чуперке, него те само лепо гледа и смеши се, па те савест одмах гризе... А ова у — у!... Тако зле очи!

— Б...о...б...боб... Ч...а...ш...а... чаша... Т...и...ц...а... тига.

— Пет!... Иде, иде!

— Лажеш, то је Хивра!...

— Тетка Хивра, тетка Хивра! А — а — а!

— Тише, нилићи!... Јер ће вам пресести ако дође! Размазила вас је покојница Клаудија Антоновна!... За што плачеш, Мишка?

То је био дечко од девет година, белокоп, у издртој кошуљи, а сузе су му текле по образима остављајући трагове по прљавој кожи.

— Шта ти је?... приђе му Хивра.

— Бог... бог... бог да — а — а — је — хе — хе про — о — о — ети! једна је могао изговорити дечко од силног плача.

— Пет!... Пет!...

Уђе учитељица и све се утиша, само белокоп дечко није никако могао задржати јецање с уздасима.

— За што плачеш? оштро унута учитељица, одлучно и сурово подигнувши обрве.

Деца су ћутала. Бојала су се нове учитељице ко ватре. Нарочито су од ње дрхтале девојчице којих је било света четири. Хивра објасни:

— Сетио се покојнице, Клаудије Антоновне. Глупо дериште!... Она га је од свих највише воледа... Пуко је сироче! Голетица!... Она га је и одевала, па му је кашто и косе чешљала. Сад се, ето, сетио...

— Идите, Хивра, на своје место! оштро јој заповеди учитељица. Хивра изиде.

Маничка је сва дрхтала од јада, кадгод се пред њом говорило о необичним доброчинствима пређашње учитељице. Мрзила је покојницу из дубине душе, а ни сама није знала за што. Одмах се издери на белокоп дечка, који јој од тога часа такође постаде одвратан. Потресен тужним успоменама и својим плачем, није, дабоже, умео без

погрешке прочитати из књиге „За што спаваш, селаче?“, и већ је клечао поред његи не смејући гласно јецати.

Маничка, лепа, стасита, кокетна Маничка Ринцева није се хтела одрећи права о кажњавању. Аркадије Николајевић рече јој: „Тући, разуме се, не треба, али ипак право, у случају потребе, отерати ученика у угао да клечи, а није ни лешир забрањен. Полако, разуме се... Ми допустимо оне казне без којих се не може проћи.“

Часови, што их је у школи проводила, бежу за њу најтежи часови у животу. Некада је с одиратношћу гледала васпитачице и учитељице које цео свој век проводе у досадном и мртвом занимању — обучавању деце и надзиравању њиховог понашања.

А сад се, ето, она паће у положају милион пута горем него и једна од њих. Некаки прљави издрпанци, сурови, дивљи... Зашто? Шта су јој они? И како се то догодило?

Историја Владимира Ивановича Ринцева подигла је доста хуке не само у губернијском граду, већ може бити и у целој Русији.

У губернијском граду знао је њихов стан сваки кочијаш и свако дете на улици. То је горњи стан онаке двоспратнице са веселим кућним крилом, с веселим прозорима кроз које се видео такође весели и не јевтини намештај. У њему су Ринчеви становали већ много година. На пратима с улице биле су две лепе бакарне плочице. На једној, вишој, писало је: „Агенција Јужног Друштва за Обезбеђење“, а на другој „Владимир Иванович Ринцев“ који је био и управник Агенције. Као што је изгледало, послови тога друштва ишла су у граду К. врло добро, јер ипак Ринцев не би био главни агенат већ толико година. Јасно је било да су и послови самога Ринцева били сјајни, јер се ипак не би у горњем спрату онако весело живело. У осталом, сваки је знао да је Ринцев имао и своје имање, истина, не баш велико, али је са приходима од агенције ипак представљало приличан капитал.

А весело се живело у том стану. Од јутра па до два часа по подне у горњем је спрату мртва тишина, и сва су прозорска окна била затворена сторама. У то време живот је био у доњем спрату, где је била канцеларија. Јужна Компанија, захваљујући спреми свога главног агента, имала је у овој области доиста велике операције и канцеларија није никада била без посла. Али у два часа она је затварана, а сторе су подизане и живот почињао на горњем спрату.

Све што је у граду живело, што је било орло и волело весеље, скупљало се и амо долазило. Млади нови чиновници, адвокати и судије, спахије, војни чиновници, сви су амо долазили и без позива, живели као у својој кући,

сви су били добри познаници, своји људи. Отворена кућа, пријатан и угодан намештај, домаћински искрен дочек, фриволно понашање четрдесетогодишње домаћице која као да се решила да увек пркоси времену, чаробне очи младе лепотице, домаћинове кћери, — све то беше као заједничко, сваком се подавало, не будући сунарништва.

Од мрака до зоре орили су се у овом дому клавирски звуци, весели смех, песма и играчки жагор. Становници губернијскога града радо су застајали пред сјајно освеженим прозорима да слушају жагор туђег весела и да уживају гледајући овај вечити празник.

Лети су пред овим домом често застајали најмљени фијакери; весело друштво седало је у њих, носећи корпе с јелом и пићем, и одлазило куда било ван града, у шумицу, или се возило чамцима по реци до острва, где је прекраћивало ноћ.

Владимир Иванович Ринцев био је популарна личност у граду. Али та популарност није била стечена каквим великим доброчинствима или каквим у опште корисним радом; ни једно од тога није се могло Ринцеву уписати у грех. Популарност је стицао необично лако и није га ни наре коштала. Он је њу стекао захваљујући својој појави. Био је израстан, стасит, леп, здрав, управо из реда оних срећних за које је природа, како изгледа, узела здравља од стотине других на га њему дала. Болест, умор, брига, тешка рука времена, — све је то суђено другима, све то пролази поред срећних изабраника. Грађани су искрено уживали гледајући Ринцева како пролази улицом оним господским, широким и лаганим кораком, лети с лаким огртачем а зими са бундом и ефектном дабровином. Његови дугачки, младићки узвијени брци, нежно ружичаста боја лица, велико умно чело и орловски победнички поглед створили су му репутацију најлепшег човека у целом граду; чак и оно његово лако нахрамљивање на леву ногу (пре је био официр па је као контузован дао оставку), не само да није ништа сметало Ринцеву, него му је давало још више занимљивости. — Ено Ринцев! поносито су шантали грађани: како је то леп човек!

Зинаида Петровна много је, веома много била иза свога мужа, али се није хтела мирити са временом. Њено некада лепо лице сада је силно попустило; почела је да трепи и да се шири; али ништа од овог није хтела признати. Китила се и уживала у кругу губернијске омладине, и не онажајући како јој мало доликује улога *ingénue*.

У граду су слободно од уста до уста ишле приче о сталним баснословним успесима Ринцева, помињући уз то, сасвим слободно, имена губернијских госпођа које су имале довољно одређене улоге у његовим романима. Али Зинаида Петровна није допуштала мужу свом да јој у томе ма и најмање одмакне. О њезиним односима са губернијским младићима говорило се јавно, а пошто је било утврђено мишљење да су Ринчеви необично срећни људи, да их је судбина мазала и да им је све допуштено, — нико се није ни присећао да их осуђује за такво понашање. Ринцевима је све пролазило; говорило се да им је живот ори-

гиналан и младачки, а кад се путницима причало ма шта о њима, причало се то некако нарочито, од прилике као прастаре легенде о јунацима који су некада спасавали отаџбину своју.

V.

Марија Владимировна свршила је гимназију у својој седамнаестој години, и тада је већ умела носити дугачке сукње, превртати својим тамним, самотским очима и одушевљено певати циганске романце. Ринчеви су имали један једини принцип по којем су удешавали сав свој живот и живот своје кћери: живети весело, весело ма по коју цену! Од свега што је живот давао, одабирало се само оно што је весело, а све се друго одбаћивало. У таквим приликама расцветавала се и сазревала лепота Марије Владимировне. Нико није могао одрећи, да је била лепа, а ако би се ко усудио да то осумњичи, имао би посла с целим градом. Око ње се вртела и облетала омладина — и сјајна (какве је могло бити у губернијском граду) и свакојака. Да би се кућа могла напунити људима веселим или бар жудним весела, није се могло сувише одабирати, те је с тога долазило скоро сав губернијски град. Сваки је сматрао за част да буде у броју обожаваца младе лепотице, и нико од нежењених не би одрекао да је затражи и да јој буде муж. Поред свих њених личних особина, веровало се, и не без разлога, да Марија Владимировна има и прилично мираза.

Сама Марија Владимировна знала је поуздано, да јој од очеве старамајке остаје педесет тисућа рубаља, и да ће то бити њен лични капитал. То су знали и други, а судећи по животу Ринцевих, рачунали су и више. Тако је, ето, Марија Владимировна била богата удавача.

Невоља је била само у томе што и најодважнија облетанца клизише само поврх њезина срца, без икаквих дубљих утисака.

Могла је поћи за једног одличног чиновника у губернији, са одличном каријером у будућности, за некога Каминског; могла је за пуковника Прјадиљина који је имао одличних веза, истина са нешто више од 40 година, потеже комплекције, али вазда свежег; могла је за економом Крапенка, који је наследио од оца 15 тисућа оваца одличнога соја и довољно земље да то благо храни, кандидата универзитетског и искрено заљубљеног у Марију Владимировну; било је и других, али никога није истинца мило остале. Задовољавала се оним лаким, неонасним весељем, грациозно лепршајући сред заљубљених поклоника и шаљући чаробне осмехе без изузетка сваком, јер су јој сви били са свим, ама са свим подједнаки.

Али је наступио час, када се и њено тврдо срце предало и отпочело роман. То је био сасвим обичан роман, с обичним кишљењем нежне страсти, са тешким љубоморним бригама, са бескрајним заклетвама у вечиту верност. Јунак се одликовао од других тиме што је већ у 27. години почео да губи косу више сених очију — доказ мудрости — а и на темену се већ почели појављивати почеци

белавости. Али то му ништа није сметало да буде диван и чаробан.

Сергије Александровић Поњаћев служио је у Кијеву, где је био у такозваном „прелазном“ звању, из којег му се тек указивао више или мање широки службени хоризонт. У губернијски град К. он је дошао на одсуство за време летњих месеца т. ј. не баш у град, јер је био пошао у село свог оца које је на 30 врста од града. Али је доста било да уђе у кућу Ринцевих и да види очи Марије Владимировне, па да одмах заборави и село и летње одмарање од зимњих послова и родбину у селу.

Поклонно се и предао у ропство. Од остале омладине одликовао се својим бледим, скоро оштрим лицем, замишљеним, проницавим погледом, тихим и одмереним покретима, осећајима вишега достојанства и уверењем да је бољи од других. У томили губернијских простака, који су са свим простодушно показивали и свој сићушни ум и своју огромну глаупост, он је изгледао као веома наметан. На незграпне шале одговарао је полу презривим полу снисходљивим осмехом; у већем је друштву радије ћутао, а изретка је стављао примедбе које су увек биле срећне, јер су биле у напред смишљене; а волео је много, заносљиво и лепо говорити у ма каквој кафаници, са буди каквом представницом лепшега пола коју би могао очарати.

Марија Владимировна задржала је на њему своје погледе већ и због тога што није лично на друге, а после тога чести састанци и интимни разговори довршили су ствар. Она се заљубила у Поњаћева како се само може заљубити двадестдогодишња девојка коју је све дотле сиремало само за љубав и једино за љубав. На недељу дана пред одлазак у Кијево, Поњаћев је био веран са Маријом Владимировном, а свадба је била одређена за зиму када је требало и да дође у К. Пуна два месеца после тога трајало је необично живахно љубавничко дописивање које је престало у оном часу кад је и све друго престало...

После његова одласка живот је текао као и обично: у кући Ринцевих није недостајало ни весеља, ни радости, ни гостопримства. Једном је само Марија Владимировна опазила на лицу оца свог нешто слично бризи; али то је био само привид кога је нестало при првим звуцима страсне мелодије циганске романце. Други пут слушала је овакав разговор између оца и матере:

— Зар се на то ренаваш? пита изненађена Зинаида Петровна. Али то је... То није наше!

— Драга моја! полуозбиљно одговори Ринцев: све ће се брзо повратити, па ћемо вратити. Ја имам једну тачну комбинацију... У сваком случају, то је мој претпоследњи корак...

— А последњи?

— Последњи? Ха, ха, ха! То је моја ствар!

Зинаида Петровна изиде тад из кабинета са бледим и узнемираним изразом, а још се више збуну кад у гостинској соби угледа Маничку. Али то брзо прође, јер је већ у вече тога дана била безбрижна као и увек.

Марија Владимировна није разумела ништа од свега тога, како је мислила, домаћег разговора. Од ње су били далеко сви ти изгледи и комбинације. Није ни сумњала да је у том „домаћем“ разговору била клица, а можда и што више — оне трагедије што ће у брзо настати.

То је било у почетку септембра. Било је дивно вече, а за њим чаробна ноћ. Велико друштво возило се чамцима, певало на острву и било шамањ што га је Ринцев спремио. — Вратили су се доцкан и легли спавати. Прошла је ноћ, освануло јутро и обасјало сунце. И баш у доба, када се обично на доњем спрату отварао канцеларија, у кабинету Владимира Ивановича одјекну пуцањ. Поплашене женске поскакаше из постеља и полетеше у кабинет. Ринцев је радио смишљено и добро срачунао. Седео је у наслоњачи, сап у крви, са прострељеном слепоочницом и без икаквих знакова о животу.

Овај судбоносни пуцањ означао је ступање Ринцевих у нову еру. Можда је у губернијском граду и било људи који су наслућивали тај догађај; можда је и сама Зинаида Петровна била више згранута него ли изненађена; али Марији Владимировној све је то изгледало неразумљиво, немогуће, невероватно. Живот јој изгледаше као лака и мила шала, у којој се само покашто јављају и озбиљније епизоде, као љубомора и туга због расајка са љубљеним човеком. Нико јој никад није наговештавао, да се то може ма кад било свршити или променити, и да живот ња и другу страну своју.

А шта је све угледала за неколико дана после ове катастрофе? Стање Ринцевих било је већ давно утрешено, па и њезино наслеђе од старатајке, педесет тисућа, било је такође упропашћено и бачено у бездан. Али све то још нија ништа: у канцеларијским пословима био је читав дар-мар, и на крају крајева утврдило се да је упропашћено око сто тисућа друштвених новаца.

Пренувши колико толико од удара, Зинаида Петровна брзо јави у Кијев Поњаћеву о несрећи што их је снашла, и доби одговор: „Искрено суделујем у Вашем злу, али Вам помоћи не могу. Ваш Поњаћев“.

Али сад кад Марија Владимировна погледа кроз прозорчић Марловске школе, и кад не види ништа од оног што јој се очима указује, тек сад све јој постаје јасно што је било у току последње две недеље. Онда још ништа није разумевала, јер је само осећала да је сваког тренутка нека непозната сила удара и у главу и у срце. Њихов стан у граду, после сталне живости и весеља, изгледаше јој као гроб. Нико не долази да их теши, јер им је име осрамоћено. Само дођоше неки људи и на основу неких закона пописују, загледају и објашњују им да сад немају ништа, и да све оно, што су држали као своје, више није њихово.

— Ми смо сироте! хукће Зинаида Петровна. Ми ћемо умрети од глади!

Њу је највише плашила помисао на смрт од глади. Неумешност и очајање у срцу Марије Владимировне поче

заменити нов осећај, осећај мржње према тој жени и оном човеку што нису умели да јој обезбеде живот, него је, шта више, чак и онлачкаше! За што су лагали? Да није њезине среће ради? Таман! Па и они су сами живели на лаку руку и весело. За што су је нагонили на мисли, да је свим поштовачким и просиљачким осмехима веселих младића око ње, био само један узрок — новац! А сад их, ето, сви презиру, нико им више не долази; а кад се и догоди да понеко од познатих прође мимо њихову пропалу кућу — набија шешир на главу, само да се ни изненада не сретне с њима ма и погледом својим.

А Зинаида Петровна само уздише: „Ах! Ах! Умрећемо од глади! Ништа немамо, ништа!“ И донеста, ништа нису имале, па ни ситница каквих које би могле продати.

Тада одлучи Марија Владимировна да тражи ма какво место, јер је требало јести.

Зато се упути Аркадију Николајевичу Морозову, који из је такође долазио, и ако, као веома солидан човек, веома ретко. Овај господин буцастих образа, широких бакенбарда и добродушних очију био је у губернијском граду К. на доста угледном просветном месту.

— Јесте ли чули шта се догодило? право му рече Марија Владимировна: Немамо више шта да једемо... Дајте ми ма какво место...

Морозов се замисли. Место за ову лепу женску којој се, због несрећног случаја, скиде пухор с крила?

— А какво место, Марија Владимировна? Ја могу само учитељско...

— Како год хоћете... Ма шта! Ах, то ми је баш свеједно.

— У селу?

— Гдегод хоћете... То је и боље... Даље одавде.

— Молим!... Молим!... Готов сам одмах учинити. Ето, у Марловки је умрла учитељица, хоћете ли њезино место. —

— Молим.

— Плата је ништавна: тридесет и пет рубаља месечно...

— Пристајем... Само брзо, молим вас.

И дошла је, ето, у Марловку, у два собичка у којима је до скоро становала пређашња учитељица, Клаудија Антоновна.

(НАСТАВИТЕ СЕ)

— Листећи —

(ПЕСМЕ У ПРОЗИ, ПРИЧИЦЕ, ИМПРЕСИЈЕ)

СЛИКЕ С МОРА

1. Дервиш-просјак

Висок, кошчат, сух старац. На глави му турбан јрко-плав, похабан, подеран. Коса, некада црна, — зеленкасто бела, умршена, улепљена. Лице дуго, четвртасто, правоугаono; коштуваво, чворновато, дебело; преплануло, испрепуцало, модро. Очи безизразне, безбојне, искочиле из својих јама. Изнад њих стрчи неколико седих длачица: то су обрве. Са тога чело, широко и избраздано, чини се још шире, пространије, више. Очи капци без трепавица, поднадули, по ливцама бледоцрвени. Нос развијен, снажан, пласнат, само при врху јабучасто заобљен. Брада дуга, нечиста, запарложена. Усне широке, дебеле, модроплавкасте. Оно одела на њему изнашено, прљаво, поцешано. Босоног.

На прима му, скоро на појасу, о врвци обешена кутија од лима, за милостињу. У левој му, од пола нагој, чупавој, прљавој руци дрвен таџирић, опет за милостињу.

Батргајући се, он једва, ситно но ипак у раскорак, иде средином улице. Иде и неким чудним, старачким,

продераним а опет доста јасним, побожним гласом пева свете стихове из Корана.

Озго, са тераса, са балкона, с прозора, пада у таџирић новац. Пада са свих страна. Бацају га и правоверни Турци и „поганици“ хришћани: Грци; чак и Јевреји. Понеко премаше: новац падне на земљу. Дервиш се на то и не осврће: корача даље и пева. Неко, с улице, подигне бачени новац и спусти га у таџирић или у кутију. То се сматра као света дужност: за живу главу нико не би затајио новац намењен дервишу, па ма колика му вредност била. И самога дервиша све три вере, подједнако, поштују и држе као светињу; чак му се и мала деца склањају с пута.

А он, под врелим јулским сунцем, уздигнуте главе, избуљених, искољачених очију које гледају али као да ништа не виде, или, бар, неће да виде; опружене, скоро укочене леве руке, с таџирићем; полуотворених усана, навијајући десно и лево, с муком која се само на удовима огледа, — корача и, потпуно предано, фанатички, пева свете стихове из Корана...

Солун, 1901.

2. Живот

Сунце се лагано почело клонити за горостасне македонске планине.

Море, узбуркано пливом, љуља се још. Тамо, на пучини, валови се играју, гоне, утркују; стижу се и, пенушећи се, прелазе један преко другог, сливају се један у други, док, најзад, последњи, у коме су сви скупа, не удари о каменом утврђену обалу, не разбије се и, тим силним потресом о тврду стену, не избаци повисок, неправилни млаз водени који често зашљусне до половине улице.

У заливу, пристаништу, вазда парних лађа, једрилица, огромних чамаца, лакких чунова. Све се то, измењано једно са другим, у исто време, сложено, хармонично нија, нагиба, љуљунка. Мале, несташне барке играју весело по провидној, зеленој, дебелој површини; бродови, једрилице, тешки, велики чамци одмерено, озбиљно, замисљено издижу и спуштају своје кљунове и крме.

Са једне трговачке лађе, једрилице, што је малочас допловила у пристаниште, најмлађи раденици журно истоварују робу. Лађу с обалом везује једна дуга, узана храстова даска из којој се, и то пажљиво, обазриво, вешто једва двојица могу размимовићи.

Један радник, старац, уморан, изнемогао од тешкога посла, стао на обали да мало одахне, да душу поврати. Господар лађе, који је мотрио на истоваривање, приђе му и рече осорно.

— Што си стао? — И једним погледом одагна га на посао.

Требало је радити, ако се мислило и хтело јести.

И старац, посрћући од умора, изнемоглости и старости, пређе преко даске на лађу. Ту му натоварише на слаба, повијена плећа једну велику, тешку врећу. Несвесно, нехотице, под прекомерним, убилачким теретом ото се старцу један слаб, тих, једва чујан али тежак, дубок уздах. Он се осврте, у колико му то терет допушташе, брзо, уплашено, увезверено као злочинац. Срећом, господар лађе био је далеко. И он, умирен и охрабрен тиме, понесе свој терет...

Сунце је већ сасвим зашло. Последњи одблесци вечерње румени одбијају се од сад већ мирне, као огледало равне и сјајне, тамнозелене површине.

На обали још раде, још истоварују. Замало, па ће посао бити готов...

Наједанпут, у сутону, кроз тишину, одјекну пљусак у мору, као кад падне нешто велико, тешко, гломазно: уморни, изнурени стари радник, идући по дугој, узаној дасци на лађу, по последњу своју врећу, последњи свој терет, отиснуо се у море. Издаде га снага, храброст, разум, осећања; издаде га све, све. Само га није издао ни остаци онај неодољиви, врели нагон, оно несвесно, тамно, тајанствено осећање што му се ужегло у душу, у крв, у све биће његово: осећање да треба радити, да се мора радити...

Господару лађе јавише за догађај. И он с неколиким чамцијама ступи у погодбу.

- Даћу вам три гроша. Извадите га.
- Мало је три; дај шест! — деру се чамције у глас.
- Ево вам три и по. Хајде!
- Мало је; дај пет, пет!
- Четири гроша. Ни паре више!
- Пет, пет, пет!
- Не дам пет! Четири!
- И не погодише се.

Солун, 1902.

Велимир Ј. Ракић

Естетика

(Михаило Саболчка)

У Вишој Женској Школи тече испит у велико. Ученица једна, примањаста девојчица, очи јој као сунчев сјај, не уме да одговори на питање из Естетике. Дивну малу главу спустила је нескладно тужно, а професор се узалудно мучи да добије ма какав одговор на питање: Шта је Лепо?

Румена и збуњена стајала је као најлепша слика на свету. Нико још није Лепо боље ни верије дефиновао него што је њезина појава. И док су јој у каталог бележили двојку, мени је изгледало да по дворани евакуују аморети и смећећи се бацају руже на малу незналицу. —

Чежња

Д. Јакобовски

И краљевић леже у траву. Из даљине допираше до њега звекот копаља, којима се у даљини бацаху његови другови, које је он удалио од себе, продирући у густиш шумски. Не, он хоће да је сам, далеко од дворских веза, слободан у горостасној прашуми, чије се листвене круне пружаху пут сунца тако, да само врло наметни зраци могаху продрети кроз њих.

Задовољно опружи он своје младе удове. Кроз шумски полумрак допираше његов поглед до малог плавог потока, у коме се огледаху дрвета која око њега стајаху као на стражи; одмараше се на загаситим непознатим цветовима околног шибља и изгуби се са свим у мраку неме шуме...

Ах...! А он се смешкаше, као да су му снови од силних сласти и сувише отежали...

Често је виђао такве виле у двору... у двору... на оних широким, дивним сликама у дугим дворанама, у које сунце само ретко продираше, кунајући својим зрацима оне нежне удове. Али не, какве лударије... та те су слике биле само сав... а ова бића овде око њега живе... Он их је гледао, осећао их је... као и сваки поједини ватрени поглед њихов.

Тамо се нијаше златна коса двеју плавих вила на страсним валима поточним. Чуо је њихов смех. Засенуло

очи заустанише му се на белом врату треће која изгледаше као да стражари, да нико прислушкивањем не наруши дивне чари тога часа. Хтео се подићи, да је ухвати за бујну косу, као што је то често хтео покушати код своје рођаке, поносити кнегињице Ингеборге, али се у томе тренутку наднесе над њим дивна смеђа главница и погледа га... насмеши се чак на њ... Њена душа потону у његову. Он мораде окренути главу, те сrete поглед из два велика плава ока која га нетренимце посматраху збуњено, жалосно, очајно тако, да је морао затворити очи пред тим великим плашњивим погледом... И размишљаше... Да, заиста, такве очи има најмлађа дворкиња поносити Ингеборге, која увек бледи, кад он поред ње прође.

Сањао је даље. И виде како она бела бића сјаје, како шибана вода високо прска и сунце се веша о вилинске косе. А он сањаше даље — и одлучи да каже оној младој госпођици, не, већ вили...

Жалосно је трљао краљевић своје очи, идући своје двору кроз вечерњи сутон. Али је бар знао, да му је чежња остала у оној далекој земљи, у којој чак и краљевићи ништа не знају о земаљском болу.

* * *

Стари је пан радо причао о земљи, а виле исто тако радо сеђаху око њега, прислушкијући његово причање о оним створовима краткога века, који се рађају, љубе, смеју, да би за тим, после мајушне земаљске среће, за увек склопили очи. Томе се чуђаху срећне виле, чији дани дониру до вечности, не знајући ни за какав бол, чак ни за тако кратак као трен ока.

Тихи поветарац сиваше дубоко у шуми, а умирени језерски таласи чврсто се припијаху уз хладни обалски песак. Готово никакав се глас није чуо у ваздуху, сем оног неодређеног шума летњег угрејаног ваздуха.

„О чему мислиш?“ запита стари пан, посматрајући најмању плавокошу вилу која с отвореним устима гледаше у плани зрак.

„Што не играш с осталима? Чак нећеш да слушаш кад свирам у фрулу, чији звуци тако силно дирају твоје сестре...“

Витице се њене не померише, тако је остала непомична.

„Ноћас је сањала о земљи!“ задиркиваше је друга. „Краљевић један спавао је у трави... Са далеког севера, где се студени ветри вију. И она, ето, сад сања, као да је каква обична девојка са земље!“ Смејући се похиташе неколике виле ка обали, те заиграше по расхлађеном песку, до у запенушене вале. Њихова сјајна тела блештаху на сунцу, а подругљиви узвици орише се на далеко.

Пан се смешкаше и размишљаше о утесу.

И намести јасну сирингу на уста, те јекну песма његова о чежњи сироте виле за оном туђом земљом, у којој бесмртници жељно пружају своје уздрхтане руке за болом земаљских створова...

П. М.

Беч, фебруара 1903.

Са Буковчеве изложбе

Не би човек веровао да се и уметницима затварају врата уметничких домова! Мисли се да је такоме човеку, који је већ стекао име, веома ласно наћи свуда пријем. Али деси се и сасвим противно! Ко би рекао да ће име: *Влахо Буковац* наћи на сметње у Уметничкоме Дому?! Па ипак — сметње је било и то не само тамо, већ и у Сецесионистини, и у Хагелову Савезу! Влахо Буковац, чији су уметнички радови још испрва, крајем седамдесетих година, били онако топло у Паризу прихваћени, чија је кичица украсила многи и многи дом на Западу, он, Влахо Буковац, нађе на препреке овде у Бечу, у граду уметности, где се, рекао би човек, не пази толико на народност, колико на вредност творевина онога човека који се својим радовима јавља! Али о овоме ће бити повисе у једноме од идућих бројева „Нове Искре“, кад она буде донела неколико примерака уметничких творевина *нашега* Влаха; за сада само овољико.

Влахо Буковац је ипак успео да се прикаже Бечкоме уметничком свету читавом једном колекцијом — и то каквом колекцијом! Пре неколико дана, 15. фебруара, отворена је у Салону Јевђевија Артина, у Бечу, колективна изложба слика Влаха Буковца. О њој се бечка стручна критика скоро слободно најпохвалније изражава; „госпара Влаха“ међу у прве редове „аустријских“ сликара, радујући се што је, ако и прилично доцкан, ипак нашао пут у Беч! То му је, без сумње, највећа сатисфакција за оно затезање по уметничким домовима! А сад ће, не сумњам ни најмање, и тамо бити за господара Влаха врата отворена, широм отворена...

Ја бих више волео да неко други ове редове пише, неко други који би могао потпуно хладно, критички да исписује своје утиске! Оно, душе ваља, ово није, у такоме случају, ни могућно, јер утисци су — утисци, а њих не можеш онако *хладно* исписивати, а понајмање утиске са какве изложбе слика. Јер, још док су слике у атељеу биле, гледао сам их са правом насладом, на како би онда другаче и било кад су и у изложби! Није ни потребно писати вам овде о Буковцу као уметнику: ко њега у Српству не зна, и који је тај што није о маестру чуо или што читао?!...

Г. Буковац је изложио 41 слику, свака је — уметничко дело, достојно својега творца, маестра Влаха. — Хајд, да вам бар неколике поменем.

Одмах, у првој сали, пада у очи динтихон: *Икарус*. То је она позната грчка фабула: даровити уметник Дедалус био је начинио своје сину Икарусу крила од воска и тичјих пера. Једнога дана привеже отац сину ова крила да се вијне високо горе, ка сунцу. Али сунце сиржи и стони крила, и злосрећни Икарус, изгубивши тако лет, још зајр и засенут сунчаним блеском, стрмоглави се и потоне у море, које се његовим именом назва! Па како је то тек Влахо Буковац дивно представио! Прва слика, где младић надима преа, дигао главу и с поносом, охолост полета сунцу под облаке! И друга слика, како је стрмоглавио у море: видиш онај светли, широки траг кроз морску, зелену воду, око њега ваздушни клубуци кулају

на више, а он заleo glavom у морско биље! Ова друга слика није плод фантазије уметникове: да би што верније и тачније представио овај моменат пада, маестро Влахо је, са својим моделом, главачки скочио у море — стари поморац! — и тамо за ово неколико тренутака похватао све утиске, које је после онако уметнички, онако верно на платно пренео!...

Исто тако одговарају сваком захтеву и верност и уметност и све остале слике његове. *Пауза* је једна слика пуна живота: модел се одмара, а покрила је наготу својега лепог тела меким, нецеластим сомотским огртачем, посадивши се испред камина. Црвенкасто-жућкаста светлост се одбија и са лепог тела и са огртача, дајући им свој ванредни сјај... — На онда *На Тргу у Дубровнику*: наше лене, убаве Конавоке!... Ко зна у чије ће руке ова слика отићи: за продају је... *На Кулању* је једна особита, изразита слика. Неколико цура, голих и голишавих. У позадини слике сурог стење, од којег се, чисто видите, одбија таласава, плавичаста вода. Око обних бутина ових цура, што су у води, све трепери — а све је то обасјано неком благом, скоро истинском светлошћу. Том реалношћу, тим апсолутним пренашањем из природе, где особиту улогу игра уметнички дар „госпара“ Влаха, одликују се све његове слике, а особито новији радови његови.

Не можеш шале проћи поред *Магдалене*, Магдалене Покајнице! Њу је Буковац на свој начин схватио и израдио. Кроз беличасту кожу красног тела ове божанствене грешнице пробија она свежа, младалачка ружина; русе косе су јој пале низ пуначка плећа, место смокова листа крозала се лака одећа, остављајући гледаоцу да се диви облицима и грудима, и мишицама, и ногу, а она, грешна покајница, клекла, десним се лактом наслонила на камен, подбочивши главу руком, лице окренула некуда на више, а око јој засузило! Ја се не сећам да сам икоју слику видео, која би више истине, више верности и више лепоте представљала! За мене је ово најлепша Магдалена Покајница!

На онда циклус (скоро би се могло рећи: триптихон): *Данте* — из „*Divina Commedia*“. Три су слике: Данте у Паку, Данте у Чистилишту и Данте у Рају. — *Виргилије* води песника прво у *Пакао*. Тамо, између ледених санта вире ноге мученика. Између њих кула зеленкасто-прљави дим, и све обасјава нека наклена црвен! Ефекат је изванредан; и нехотице вас обузима нека тајанствена језа. — У *Чистилишту* промиче покрај песника, који је клекао и наслонио се на један камен, низ у бело обучених ослепљених. — У *Рају*, где песника даље Виргилије води, све је обасјано сјајном, црвенкастом небеском светлошћу, а над главама анђела блистају се звезде.

Изложена је и слика, по којој је Влахо Буковац израдио *завесу* за „Загребачко казалиште“, — једна слика ванредне уметничке композиције.

Мој Баба — слика уметникова оца на самртном одру! Да вам је и не описујем — сам уметник је веома хвали, по верности, по реалности, али му се и уздах отимље: „мој добри баба!“

Али, Влахо Буковац није само сликар фантастичног правца, он је и портретиста — *par excellence*.

Одмах, чим се уђе у другу салу, налазе се слике Њ. Њ. ВВ. Краља и Краљице ванредно добро израђене, у *plein-air*-у. О њима се, у своје време, повише писало, а особито у „*Колу*“.

Имају неколики портрети из породице уметникове: жена г. Влахова, *Г-ђа Јелица Буковац*, (такође примор-

киња), била је маестру неколико пута модел. Последњи пут, пре кратког времена, изабрао је уметник баш тренутак, кад је она хтела отићи дома из атељеа му, и рекла му — по дубровачки: „*Addio!*“ Портрет је до крајности веран, и, као што се мора и очекивати, ванредно дивно израђен. На онда мали десетогодишњи синчић уметников, његов првенац *Аго*, такође је узор-дело Буковчевих портрета. Тај је портрет маестро и почео и довршавао кад су слике из атељеа носили у Артинов Салон за изложбу! Буковац је особити мајстор и у брзој раду...

Нећу више да вам пишем, јер бих онда морао остати при — свакој слици, сваку вам бар у најлепшим потезима описати, а то је, верујте ми, прилично немогуће; помислите: 41 слика!

Наш Влахо Буковац, ког стављају час међу „Хрвате“, час у „српско-хрватску расу“, наш српски уметник Влахо Буковац изашао је и достојно и успешно пред Бечки уметнички свет. Његово ће име, без икакве сумње, прокрчити себи веома ласно и овде пут, и онда ће многи рад његове уметничке кичице красити — туђинске домове! Ми Срби као да слабо умемо да ценимо своје уметнике...

Зорислав

Луна (сликао Х. Каулбах). — У низу слика што Луну овако представљају, истиче се Каулбахова као једна од најугледнијих. Очигледност ваздушного простора и лебдење Луне у њему изражени су потпуно уметнички. —

Народно коло у Врању (1879). — Одмах по уласку српске војске у ослобођено Врање, народно весеље изражавало је радост и срећу ослобођених. Такво једно народно коло представља и наша слика која је фотографски снимљена 1879. године. —

Зора (сликао Гвидо Рено). Ова слика генијалног италијанског сликара, која сама собом најречитије говори, данас је у Римском Ватикану који се поноси њом. —

Југовица (сликао Т. Васиљев). — Ударно јужњак то се снег већ криви. Не кришти под ногама, јер до саме земље пропунта обућу и чува јој тачне облике. То је доба када се у наздиху, како се то вели, осећа пролеће, и када се у присојима, под таквим снегом, већ јавља прво зеленило. — Чувени руски сликар Т. Васиљев изабрао је тај моменат у природи, а како је изразио, показује и наша слика која је само бледа репродукција одличног оригинала. —

Аполо са китаром. Аполо, првобитни бог чист сунчане светлости, био је представник и заштитник сваке чистоће и јасноће у духовној и обичајној области, извор сваког знања и напретка у друштвеним и политичким односима. Био је и Бог песме и страсти, отуда му је, и на нашој слици, атрибут китара. Кип, којег слику доносимо данас, по свој прилици копија је Скопасове статуе која је била у палатинском Аполонову храму. Данас је у Римском Ватикану. —

Црквена слава у Брзој Паланци (фотографијом Ф. Шистек). — Свечана литургија већ је одслужена. Спремљена је црквена тријева око које се искупно народ. Свештеник реже славски колач. Одмах ће почети

и богата част. За трпезом ће остати старији домаћини само, јер омладина већ нестрпљиво чека да се кажу пригодне здравнице, па да се хвата у лако коло под којим се, рекао би, земља угиба, а у којем се хвата мило до драгог. —

Кнез Милошев кокак у Крагујевцу. — У овом коваку стадовао је Кнез Милош у доба када је Крагујевац био српска престоница. У овом коваку рођен је, 4. септембра 1823. године, Кнез Михајило. —

Краљевски лешниковац у Такову. Протекле године довршен је овај лешниковац што га подиже Краљевском Дому народ округа Рудничког.

Крај пуша (фотогр. снимко Др. Марко Николић). — Пружио се пут по којем тече живот. Крај њега ведро је и весела кућица која сваког дочека и сваког испрати, рекао би, веселим осмехом. „Добро дошао! — Збогом!“ А ако закуцаш на њезина врата, отвориће ти се, јер је и у њој лепо гостољубље домаћинова одлика. —

Римљанин (скултура непознатог римског вајара). — Ова маркантна и уметнички израђена Римљанинова глава у власништву је Народног Музеја у Београду. Многи знаоци обратили су на њу своју пажњу, а о њој је и писано у неколиким туђим стручним листовима. —

ХРОНИКА

Нови проналасци једног Италијана

Лена Италија има не само лених него и дубоких умова. Она је отаџбина многих проналазача. Пре неколико година Маркони је обдарио свет својим проналаска телеграфисања без жица; сад се опет јавља о проналаску другог једног Италијана, инжењера Пино (Pino), чије ће име стати напореда са именима славнијих проналазача. Његов проналазачки рад одушевио је и хладне Инглеze, те му посвећују дуге и топле чланке. Пино је изумео и пре кратког времена објавио подводну лафицу за извлачење потопљених бродова са морскога дна и других блага што су у недрима морских. Своје огледи са лафицом извео је млади инжењер у Цеповском Затону, у присуству многих стручњака. Ови су огледи крунисани сјасним успехом. Пино се спустио у дубину од 90 метара и за непуних 10 минута извукао је на површину једну утонулу лађу. Гњурачи не могу да раде у већој дубини од 30 метара због силног притиска горње воде, који у дубини од 40 метара достиже 4 кг. на 1 см². Напротив, Пино може на својој лафици да издржи сваки притисак и да ради на којој му драго дубини. Његова је лафица облика лоптастог и сва је од челика, а склована је тако као да је од једног комада. То јој и даје могућност да издржи ма колики притисак. Ради пословања, Пино је конструисао нарочиту полугу — механичку руку која може, слично човечјој руди, да врши сваковрсна кретања. Она се савија, испружа, може дохватити и држати предмете. Неколико тако механичких руку, вешто утирђених за лафицу, могу потпуно да замене човечји рад. Тако може ова лафица, која има у пречнику око 3 метара, да подигне са морскога дна потонуле лађе и друге ствари. Проналазач се спуштао до 140 пута у море, доказујући да може слободно да ради и на дубини од 150 метра. На лафици могу два човека напореда да раде у току од 12 часова. Кроз нарочито удешена стакла може се из лафице јасно видети сваки предмет у мору. Лафица се спушта и пење брзином од 3 1/4 метра у секунди и може се зауставити на којој се хоће дубини. По дну

се креће помоћу вешто удешених точкова, чији се покрет изазива електричним завртњем. Људи који раде у лафици одржавају непрекидну везу са спољашњим светом помоћу телефона. Из свега овога је јасно да ће проналазак Пино имати огромну важност за народе који су упућени на море; тим је решен и један тежак проблем подводног пословања.

Као допуну својој лафици изумео је Пино још једну сипану, т. зв. *хидроскоп*. Помоћу ове направе могу се са површине морске угледати и фотографисати предмети у мору на којој било дубини. Јасно је да се они могу, после тога, и на површину извући без великих трошкова. Огледи са овим апаратом изведени су пре кратког времена у Средњем Мору. Том приликом је Пино својим хидроскопом осветлио 15.000 m³ морске воде тако јасно, да су потпуно виђени сви предмети у води и на дну. Справа којом су изведени ови огледи веома је проста и не стаје много; за подводне радове већих размера мораће се градити и већи апарати, али ни они неће тако скупо стати, према рачуну Пина.

Проналасци Пинови обећају да открију оку човеку посве нови, до сада непознати или мало знани свет. Морска флора и фауна, које су до сада тако тешко и мучно испитивале, од сада ће да буду једним махом приступачне науци. Наука ће добити могућност да проучи и минералогiju морских дубина, која, је, јамачно, много занимљивија од минералогije суше земље. Геологија ће такођер поцрпсти велику корист из ових проналазака. Хидрографија ће постати прва и тачна наука, која се неће оснивати само на претпоставкама. Намештање подморског телеграфског кабла биће од сада исто тако лако, као и његово пресецање за време рата. Захваљујући овом изуму биће подводне лафице и миносомне потпуно непотребне, пошто ће их команданти ратних лађа моћи раније умотрити, пре него би причиниле какву штету. Трговина по морима имаће такођер користи, јер ће управљачи бродова видети хидроскопом не само морско дно него и кљун својих лађа, па ће моћи да обилазе подводне стене и сирудове; а у случају какве било повреде на броду, одмах ће моћи да је занаве и поправе. Огромну важност имаће нови апарат и за гњураче и рибаре; они ће последњи поуздано знати, где имају да траже свој лов. Количина риба у мору тако је велика, да су оне и, пр. Пину при његовим огледима, по кадито притисале све видно поље. Нецењену важност имаће хидроскоп и за проналазак другог блага морског и.

пр. корала (мермана), бисера, сунђера и т. д. Колико драгоцености прождире море у онште, може се представити, кад се има на уму, да у средњу руку утоне сваког месеца по 180 лафа у море. Према свему овоме, не може се замислити кориснији, потребнији проналазак од хидроскопа Пинова. Изуми младог талијанског инжењера претвориће многе маште у истинску јаву.*)

П. М. И.

* Штампана се Лазарица или Бој на Косову народна епонеја у 20 песама. Ову је епонеју из народних песама саставио и уредио Ср. Ј. Стојковић, директор гимназије В. С. Караџића.

Одбор Чупићеве Задужбине примио је на себе штампарске трошкове око издања овог састава, у две хиљаде примерака.

Неколике песме ове епонеје изашле су у нашем листу и веома су лепо примљене од наших читалаца.

О великом значају оваквог састава у онште не може бити говора. Епонеја, у којој су у лепом народном руху обухваћена и срећена народна предања о томе за Србе одвећ знатном догађају, о боју на Косову, који ће са јуначкога пожртвовања Кнеза Лазара и његових витезова вазда чинити част и славу српскога народа, биће, нема сумње, за свакога Србина добро дошла. Њу ваља да прихвате сви коју српски мисле и осећају. Она има да буде најмилија читанка не само за школску, војничку и осталу омладину српску, него и за цео српски народ.

Састав ће бити готов са штампањем до половине марта. У њему има на 6950 стихова и изнеће око 16 табака веће осмине. Штампана ће бити елегантна, а цена једне књиге, захваљујући Чупићевој Задужбини, врло умерена — 2 динара.

Продају и растурање ове књиге примила је на себе трговина школског и канцел. материјала Милана Арсенијевића и Компаније.

* У Бону проглашен је за доктора философије г. Милан Марковић, сврш. правник наше Велике Школе. Теза му је била *Die serbische Hauskommunion und ihre Bedeutung in der Vergangenheit und Gegenwart*.

* Станислав Билић, капелник Београдског Војног Оркестра, компоновао је и штампао своју оперу у једном чину „На уранку“. Либрето за ову оперу написао је Бранислав Ђ. Нушић.

* И ове године наставља Српска Читалоница у Новом Саду своја сѣла. — 15. фебруара приређено је прво овогодишње сѣло на ком је др. В. Ђисловић читао своју расправу „Досетке грчких софиста“, а проф. Тих. Остојић приказао је приповедачки рад Стевана Срепца.

* У Државној Штампарији одштампана је и већ се продаје књига проф. А. Ђорђевића: „Систем (грађанског) права Краљевине Србије у вези с међународним приватним правом, посебни део, књига друга: Имовинско Право, I раздео, Стварно Право, I свеска: Државина“. Цена је овој књизи 3.50 динара.

* Чупићева Задужбина имала је 1902. године сталнога капитала 72.040 динара, покретног капитала преосталог из 1901. г. 4748.44 дин. а примљеног у 1902. г. 3993.20. На штампу и хонораре издато је 1902. год. 5758.30, те је за 1903. г. остало покретнога капитала 2983.34 динара.

* Владимир Ђорђевић, учитељ музике у Учитељској Школи у Јагодини, штампао је мелодије што их је сам забележио и хармонизовао за мушки хор: „Литургија недељна или празнична када се пева Блажени.“ Цена је 3 динара или круне. Предговор овом раду написао је Сретен Анић, директор Учитељске Школе.

* Др. Миленко Веснић штампао је у италијанском часопису „Nuova Antologia“, у свеску од 16. фебруара о. г. „Un Italiano statista in Serbia B. S. Cuniberti“. У овој расправи изнесена је улога и рад Д-ра Бартоломеа Куниберта, Кнез-Милошева савременика и писца књиге „Српски устанак и прва владавина Милоша Обреновића, 1804.—1850.“

* У подлиску „Дневнога Листа“ почео је излазити превод драме М. Халба „Младост лудост“.

* Одбор Краљевине Србије за Општу Словенску Изложбу у Петрограду подељен је у секције које ће спремити нарочите програме по којима ће радити и привремити све што је потребно за Општу Словенску Изложбу 1904. г. Секција има пет: трговинско-занатлијска, пољопривредна, индустријско-рударска, уметничко-етнографска и културно-просветна.

* Од 1. фебруара почео је излазити у Сарајеву „Илустровани мали свијет“ лист за децу. Власник је листу г. Сива Савић, а уредник Шпиро Боцарић, акад. сликар.

* Лајпцишки *Illustrierte Zeitung* донео је у свом 2107. броју (15. јануара) онширан чланак о Србину научару Михаилу Пушину, професору Њујоршког Колумбија-Университета. Чланку је натпис „Најновији систем телефоније“, а велича заслуге Пушинове за усавршавање телефонирања у велике даљине, и утврђује да су онити са Пушиновим телефоном сјајнији од сваког очекивања.

* Изашла је из штампе двадесета књига Тијерове историје Француске Револуције, Конзулства и Царства, у преводу М. М. Магдаленића. Овом књигом завршен је пети свезак овога дела.

* Проф. Ј. Милодраговић отворио је претилату на нову књигу „О васпитању“ од Херберта Спенсера. — Овај превод наградила је Задужбина Илије Коларића. Књига ће изнети до 20 штампаних табака, а за претилатнике је цена 2 динара (у повезу 3). Књига ће изићи из штампе до краја месеца марта.

* У Београду је почео да излази нов лист „Трезвеност“, орган Друштва за сузбијање алкохолних пића.

* Удружење српских индустријалаца почеће од 1. марта о. г. издавати свој орган „Српски Индустријалац“.

* 22. фебруара о. г. био је у дворници В. Школе свечани скуп Српске Краљевске Академије, када је поднесен извештај о раду у појединим одсецима Академијиним, о Народној Музеју, Народној Библиотеци, Музеју Српске Земље, и прочитани некролози умрлом правом члану Пери П. Ђорђевићу и почасним члановима Гаврилу Витковићу, Стевану Д. Поповићу, А. Мајкову, И. К. Шивкеру, Јовану Начуу, Јакову Ђудини, Николи Машини и агрополиту Сави Косановићу.

*) В. Ђиса, Листер. Приложено 1903. № 2.

* 14. фебруара свечано је прослављена у Златном Прагу педесетогодишњица Јосифа Холчека, публицисте и великог пријатеља српског народа. — Јосиф Холчек уредник је одсека српског у најбољем чешком листу „*Národní listy*“. — Са захвалношћу учествујемо у овој прослави искреног пријатеља српског народа и одличног познаваоца Балканског Полуострва.

* Изашао је из штампе и 7. свезак дела „Знаменити Срби у XIX веку“, у којем су ликови и биографије: Митрополита Ђорђа Николајевића, Јована Илића, Дра Ђорђа Натошевића, Јована Сундечића, Косте Триковића и Марка Миланова. — Цена је и овој књизи 3 кр. или 4 динара у сребру.

* Из „Просветног Гласника“ одштампан је чланак Л. М. Протића „Наше народно просвећење у 1901. — 2. години“.

* Др. Алекса М. Стојковић, лекар у Ужицу, штампао је и дао у продају своја лекарска посматрања под насловом „Народно здравље у округу ужичком за 1901. годину“.

* Изашла је из штампе „Философија и наука у природном развоју свеме“ од М. Миловановића. Ово је прва књига другог кола његових радова и може се добити у свима овдашњим књижарама.

Годишњина Николе Чупића. Издаје његова задужбина. Књига XXII. Садржај: I Записници Одбора Чупићеве Задужбине; II. 1. Цртежи за равију слику Српске Престонице, од М. Ђ. Милићевића; 2. Два прилога историји ослобођења Србије, од Андре Гавриловића проф. I, Сеча Кнезова и II, Српски упад у Топлицу и Лаб 1806.; 3. Војвода Никола Скобадић и његове борбе у Дубочници у полов. XV века, од Јована Ђорђевића, проф.; 4. Дубровачка биографија, од Павла Поповића, проф.; 5. Обичаји у Цигана у Краљевини Србији, од Д-ра Тих. Р. Ђорђевића, проф.; 6. Митрополит Мелетије, Рашко-призренски и скендеријски (1854.—1895.), од Милојка Веселиновића; 7. Некролог пок. Стев. Д. Поповићу, од Ж. П. С. — У Београду, штампано у Државној Штампарији, 1903. — В. 8°, стр. XIV+321. Цена 2 динара.

Беседа о Свето-Савској Прослави у Великој Школи 14. јануара 1903. г., од Д-ра Марка Т. Леко, професора

Хемије и ректора Вел. Школе. Сликe из Хемије. Београд, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије 1903. В. 8°, стр. 19.

Српска Краљевска Велика Школа у Београду: Преглед предавања, вежбања и семинара за II полгође 1902.—1903. школске године, академијске власти и установе. Са сликом (фасада и основе) главне зграде Велике Школе. — Београд, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1903. — В. 8°, стр. 32.

Из медицине: *Материнство и оток ногу* (нарочито намењено женама, родитељима и мужевима). Написао Др. Св. М. Марковић (Прештампано из „Материнског Листа“). Баоград, Електрична Штампарија Тодора Наумовића, 1903. — В. 8°, стр. 31. Цена 1 динар.

Наше народно просвећевање у школској 1901.—2. години. Изложио Љуб. М. Протић, референт за основ. наставу у Министар. Просвете. Прештампано из „Просветног Гласника“. У Београду, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1903. — В. 8°, стр. 71.

Мала Библиотека, св. 43. Бр. 1. година V. 1903. Симо Матавуљ: *Последњи витезови*. Свеска прва. У Мостару 1903., издање и штампа издавачке књижарнице Нахера и Кисића. 16°, ст. 96. Цијена 30 потура. (40. п. д.)

Књига здравља. Сваком приступачан домаћи лекар. II свеска: Хигијена. С руског превео Др. Милутин Живковић. Београд, штампарија „Доситије Обрадовић“, 1903. — В. 8°, стр. 101.—218. Цена 1.50 динара.

Народно здравље у округу ужичком за 1901. год. По службеним подацима и сопственим посматрањима написао Др. Алекса М. Стојковић, физикус округа ужичког. Штампано о трошку округа. Београд, Доситије Обрадовић — Штампарија Аце М. Станојевића, 1903 — В. 8°, стр. 96.

Мачвански учитељски збор: *Васпитне напомене родитељима*. I. Шабац, Трговачка Штампарија Н. Ђ. Ђирића. 1903.— 8°, стр. 31

Прерода воћа за школе и народ. Са 43. слика. Израдио Благ. Д. Тодоровић, Управитељ Ратарске Школе. Издање Милена Митровића у Краљеву. Београд, Нова Електрична Штампарија Петра Јоцковића, 1902.— В. 8°, стр. 224.

Издање Српског Пољопривредног Друштва: *Практичне пољопривредне науке VII. Подизање винограда америчком лозом*. Написао Милутин М. Савић. Друго умножено и поправљено издање. Београд, „Милош Велики“ — штампарија Бојовића и Мићића, 1903. 8°, стр. 112.

САДРЖАЈ:

У Министарству (први дан) Из Тасина Дневника. Писме Таса Милековића. —

Зашто си ме кретио? Песма Борскога.

Прича валова. Песма Душана С. Букића.

Ана, жена Неманића и мајка Светог Саве. Написао проф. М. Вукићевић.

*. Песма, Влад. Станимировића.

Фати-султан. Приповетка. Написала Јелена Јов. Димитријевића (наставак).

Цвет (по француској песми). Миливој.

Генералова кћи. Роман. Написао Н. Н. Потаненко (наставак).

Листићи (Песме у прози, причине, књижарије): 1. Сликe с мора:

а). Дервиз-просјак; б). Жњот. Написао Владимир Рајић. 2. Естетика (Марко Саболчка), 3. Чежња (Јудина Јакобовски).

Наша писма: Са Вуковачке изложбе у Бечу, од Зорислава.

Уз наше слике.

Хроника (Наука, Разно).

Библиографија.

СЛИКЕ: Луна (сликао Х. Каузбах). — Народно коло у Врању (1879). — Зора (сликао Гвидо Рени). — Југовина (сликао Т. Василев). — Аноло са китаром. — Црвена слава у Брзој Паланци. — Кнез Милош на коњу у Крагујевцу. — Краљевски летњиковац у Такову. — Крај пута (фотогр. снимко Др. Марко Николић). — Римљани.

„НОВА ИСКРА“ излази сваког месеца. — Цена: на год. 16, по год. 8, четврт год. 4 дин.; ван Србије: год. 10 фор. или 20 дин. у злату. Претплата и све што се тиче администрације шаље се Р. Ј. Одавићу, власнику „Н. Искре“, Капетан Мишића 8.

Власник и уредник Р. Ј. Одавић, Капетан Мишића ул. 8.

Краљ.-Срп. Државна Штампарија